

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ- ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Νεότερος Και Σύγχρονος Κόσμος:
Ιστορία, Λαογραφία, Ανθρωπολογία»

ΜΑΡΙΑ ΕΙΡΗΝΗ ΤΟΡΟΝΙΔΟΥ

**«Η διπλωματική παρουσία της Ρωσίας: το παράδειγμα
του Ρωσικού Αυτοκρατορικού Προξενείου των
Ιωαννίνων μέσα από την αλληλογραφία του Nikolai
Alexandrovich Skryabin»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επιβλέπων Καθηγητής

Λάμπρος Φλιτούρης

ΚΑΒΑΛΑ

ΜΑΙΟΣ 2024

Τριμελής εξεταστική επιτροπή:

Λάμπρος Φλιτούρης, Αναπληρωτής καθηγητής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Νικόλαος Αναστασόπουλος, Επίκουρος καθηγητής, Πανεπιστήμιο
Ιωαννίνων

Άννα Μανδυλαρά, Επίκουρη καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Μαρία Ειρήνη Τορονίδου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα	6
Πρόλογος	9
Εισαγωγή	13

Κεφάλαιο 1

Η περίοδος παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	17
Η εμφάνιση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και οι διεκδικήσεις της στα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο	19
Το συνέδριο της Βιέννης και το κίνημα του Πανσλαβισμού	24
Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου	29
Η διπλωματία στην Οθωμανική και την Ρωσική Αυτοκρατορία	31
Συμπεράσματα	35

Κεφάλαιο 2

Οι σχέσεις της Ηπείρου και Ηπειρωτών με την Ρωσική Αυτοκρατορία	37
Η προξενική παρουσία στην Ήπειρο	45
Το Ρωσικό Αυτοκρατορικό Προξενείο στα Ιωάννινα	47
Η ζωή και η διπλωματική σταδιοδρομία του Nikolai Alexandrovich Skryabin	51
Η δράση του Ρώσου προξένου στα Ιωάννινα και η αλληλογραφία του	57
Συμπεράσματα	72
Επίλογος	75

Κατάλογος Εικόνων	77
Βιβλιογραφία	78

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία με θέμα: « **Η διπλωματική παρουσία της Ρωσίας: το παράδειγμα του Ρωσικού Αυτοκρατορικού Προξενείου των Ιωαννίνων μέσα από την αλληλογραφία του Nikolai Alexandrovich Skryabin** » αποτελεί μέρος του μεταπτυχιακού προγράμματος «Νεότερος και Σύγχρονος κόσμος: Ιστορία, Λαογραφία, Ανθρωπολογία» και εκπονήθηκε με την επιστημονική επίβλεψη του αναπληρωτή καθηγητή Ευρωπαϊκής Ιστορίας κ. Λάμπρου Φλιτούρη, στον οποίο ανήκουν και οι πρώτες θερμές ευχαριστίες για την καθοδήγηση και για τον χρόνο που μου διέθεσε για την ολοκλήρωσή της. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για τη μετάδοση των ανεκτίμητων γνώσεων τους με την ποιότητα της διδασκαλίας τους. Εν συνεχεία την ευγνωμοσύνη μου θα ήθελα να εκφράσω στην κα. Olga Kataevna, την πρόεδρο του Πανεπιστημιακού κέντρου Διαφύλαξης, Υποστήριξης και Ανάπτυξης Ρωσικής Γλώσσας και Πολιτισμού, η οποία μου εμπιστεύτηκε το πολύτιμο αρχειακό υλικό της που δίκως αυτό δεν θα μπορούσε να εκπονηθεί η εργασία. Συγκεκριμένα, το υλικό προέρχεται από το Αρχείο Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας και έχει έκταση 65 σελίδες. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου για τη στήριξη, τη συμπαράσταση και την κατανόησή τους καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Η ενασχόληση με το παραπάνω θέμα ξεκίνησε αρκετά χρόνια πριν από τη συγγραφή του. Συγκεκριμένα το ακαδημαϊκό έτος 2017-18 ούσα δευτεροετής φοιτήτρια του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του πανεπιστημίου Ιωαννίνων ξεκίνησα τη μελέτη και εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας. Λίγα μόνα μαθήματα ήταν αρκετά για να πυροδοτήσουν τον ενθουσιασμό μου και στην συνέχεια να τον μετατρέψουν σε αγάπη για την γλώσσα, την κουλτούρα και τις συνήθειες των ανθρώπων της βόρειας αυτής χώρας. Μέσα στα επόμενα χρόνια συμμετείχα σε θερινά σχολεία του Κρατικού Πανεπιστημίου Μόσχας, σε εξετάσεις γλωσσομάθειας (Московский государственный университет имени М. В.

Ломоносова, , МГУ), και έλαβα μέρος στο διαγωνισμό ρωσικής γλώσσας «Ολυμπιάδα» του Πανεπιστημίου της Αγίας Πετρούπολης (Санкт-Петербургский государственный университет, СПбГУ), όπου κατέκτησα και την 11^η θέση παγκοσμίως. Από την άλλη πλευρά, όσο περνούσαν τα εξάμηνα της σχολής ήμουν ολοένα και πιο σίγουρη ότι ήθελα να ασχοληθώ με τον κόσμο των αρχείων. Πάντα μου άρεσε να περνώ πολλές ώρες σε βιβλιοθήκες διαβάζοντας παλιές εφημερίδες, χειρόγραφες σημειώσεις, μαρτυρίες δίνοντάς μου έτσι την δυνατότητα να ανακαλύψω πληροφορίες για γεγονότα του παρελθόντος από πρωτογενείς πηγές. Μάλιστα, όταν πληροφορήθηκα ότι στην πόλη των Ιωαννίνων έδρασε και έζησε κάποιος Ρώσος πρόξενος, εν ονόματι Nikolai Alexandrovich Skryabin, αποφάσισα να ασχοληθώ με το θέμα και να αναζητήσω επιπλέον πληροφορίες, συνδυάζοντας την αγάπη για τη ρωσική γλώσσα με το ιστορικό «δαιμόνιο». Οι δύο αυτοί βασικοί λόγοι διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο για την επιλογή του παραπάνω θέματος.

Στο σημείο αυτό οφείλω να επισημάνω τις μεγαλύτερες δυσκολίες που αντιμετώπισα και που έπρεπε να αναμετρηθώ μαζί τους. Η πρώτη και κυριότερη ήταν ότι το πρώτο έτος των μεταπτυχιακών μου σπουδών (2020-2021) συνέπεσε με τις πρωτόγνωρες συνθήκες και τη νέα πραγματικότητα που έφερε η πανδημία του 2019. Συνεπώς πιθανοί χώροι αναζήτησης υλικού έκλεισαν ως προς το κοινό, το οποίο υποδέχτηκαν ξανά μετά από πολλούς μήνες, με αυστηρά καθορισμένα υγειονομικά πρωτόκολλα και χωρίς να είναι προσβάσιμο μεγάλο μέρος αυτών. Η δεύτερη δυσκολία εμφανίστηκε ένα χρόνο αργότερα, λίγο μετά την οριστικοποίηση του θέματος της εργασίας μου. Το Φεβρουάριο του 2022 ξέσπασε πόλεμος ανάμεσα στη Ρωσία και την Ουκρανία με αποτέλεσμα κάποιες χώρες, ανάμεσα σε αυτές και η Ελλάδα, να αποκλειστούν από ρωσικές ιστοσελίδες. Στις δύο αυτές περιπτώσεις βοήθησε η πάροδος του χρόνου και στο μεταξύ η αναζήτηση πληροφοριών από όπου ήταν δυνατό προς οικονομία χρόνου. Τέλος, κάτι ακόμα που με δυσκόλεψε ήταν η σποραδική εύρεση υλικού καθώς η ρωσική διπλωματική υπηρεσία δεν

έχει μελετηθεί επαρκώς αναγκάζοντας την αναζήτησή μου να κινείται πάνω σε πολλά επίπεδα ταυτόχρονα.

Για την εκπόνηση μιας συστηματικής έρευνας χρησιμοποίησα αντίγραφα ρωσικών εγγράφων από το Αρχείο Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας που μου τα παραχώρησε η κα. Olga Kataevna, εφημερίδες και περιοδικά της εποχής (Η Φωνή της Ηπείρου, Nasha Gazeta, Gazette de Lausanne, Ηπειρωτικό Ημερολόγιο) και φυσικά βιβλιογραφία στα ελληνικά, αγγλικά και ρωσικά. Για την εύρεση του υλικού μου χρησιμοποίησα τις δυνατότητες της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, της Ζωσιμαίας Δημοτικής βιβλιοθήκης Ιωαννίνων, της βιβλιοθήκης της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών. Σημαντικές διευκολύνσεις στην έρευνα πρόσφερε και το διαδίκτυο, καθώς εργάστηκα μέσα από ψηφιοποιημένες εφημερίδες, αρχεία και ηλεκτρονικά βιβλία. Σε μικρότερο βαθμό χρησιμοποίησα την προσωπική μου βιβλιοθήκη.

Όσον αφορά τη διάρθρωση της εργασίας αυτή χωρίζεται σε δύο κεφάλαια και το καθένα από αυτά σε επιμέρους ενότητες. Το πρώτο ασχολείται με τις σχέσεις της Ρωσικής με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και σε αυτό εξετάζονται κάποια σημαντικά γεγονότα όπως η παρακμή της δεύτερης και οι επιδιώξεις της πρώτης. Ακόμη, εξετάζονται τα αποτελέσματα των ρωσοτουρκικών πολέμων, η εμπορική συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, το συνέδριο του Βερολίνου, ενώ παράλληλα δίνεται το ιστορικό πλαίσιο προκειμένου να κατανοηθεί η μεγάλη σημασία των διπλωματικών επαφών μεταξύ των δύο αυτοκρατοριών. Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στη δράση του Αυτοκρατορικού Προξενείου της Ρωσίας που υπήρχε στην πόλη των Ιωαννίνων και στις σχέσεις της Ηπείρου και των Ηπειρωτών με αυτήν. Αναλυτικότερα, η σχέση Ρωσίας- Ηπείρου είναι αμφίδρομη λόγω της μετανάστευσης προς τον βορά σημαντικού αριθμού Ηπειρωτών οι οποίοι στην πορεία διατήρησαν επαφές με τις περιοχές από όπου έφυγαν και κάποιοι από αυτούς έγιναν μεγάλοι ευεργέτες. Όσον αφορά το Προξενείο σε αυτό υπηρέτησαν διάφοροι πρόξενοι και μέσα από την αλληλογραφία του Skryabin επιχειρείται να εξεταστεί η σπουδαιότητα της ύπαρξής του

για τον τοπικό πληθυσμό, καθώς όπως θα αναφερθεί και στη συνέχεια χρειάστηκε να μεσολαβήσει αρκετές φορές για την επίλυση ζητημάτων του χριστιανικού πληθυσμού με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Μέσα από την παρακάτω ανάλυση φαίνεται καθαρά ο ρόλος του προξένου, τα καθήκοντά του και η σπουδαιότητα του έργου του στην παραπάνω περιοχή κατά τον 19^ο αιώνα.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ήπειρος είναι το ορεινότερο διαμέρισμα της Ελλάδας και σήμερα καταλαμβάνει το βορειοδυτικό τμήμα της χώρας. Αναλυτικότερα, η γεωγραφική αυτή περιοχή αποτέλεσε τον πυρήνα του πρώτου μετά την αρχαιότητα ανεξάρτητου κράτους που ιδρύθηκε από τη δυναστεία των Κομνηνοδουκάδων κατά τα βυζαντινά πρότυπα τον 13^ο αιώνα και διεκδίκησε τη βυζαντινή ηγεμονία. Το ελληνοβυζαντινό αυτό μόρφωμα στον Ελλαδικό χώρο, που αργότερα ονομάστηκε από τους δυτικούς Δεσποτάτο, επέκτεινε την εξουσία του το 1224 μέχρι την Θεσσαλονίκη με στόχο την επανίδρυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Η γεωγραφική και διοικητική ενότητα το 1259 ήρθε σε σύγκρουση με την Αυτοκρατορία της Νίκαιας από την οποία και ηττήθηκε στη μάχη της Πελαγονίας με αποτέλεσμα την προσωρινή κατάλυσή της. Έπειτα επανήλθε στους κόλπους του Βυζαντίου, αλλά και πάλι λίγα χρόνια αργότερα καταλήφθηκε από τους Σέρβους και τελικά από τους Οθωμανούς. Το 1431 οι Οθωμανοί κατέλαβαν τα Γιάννενα, το 1449 την Άρτα έχοντας μέχρι τον 16^ο αιώνα ολοκληρώσει την κατάκτηση της Ηπείρου. Στις 21 Φεβρουαρίου 1913, με το τέλος των Βαλκανικών πολέμων, τα Ιωάννινα αποκόπτονται από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, της οποίας μέρος ήταν για περίπου πέντε αιώνες.

Κατά τα χρόνια της οθωμανοκρατίας οι Ηπειρώτες αξιοποίησαν τις αδυναμίες του οθωμανικού διοικητικού συστήματος και επωφελήθηκαν από αυτές.¹ Επαγγελματικά δραστηριοποιήθηκαν στον εμπορικό και

¹ Η Οθωμανική Αυτοκρατορία περνάει σε μια περίοδο ύφεσης, όπου οι θεσμοί παρακμάζουν και η κρατική οργάνωση δεν είναι σταθερή. Οι διοικητές των περιφερειών έπαυσαν να είναι εκπρόσωποι του στρατιωτικού τιμαριωτισμού και κατά συνέπεια η δικαιοδοσία τους μειώθηκε μέχρι που έγινε σχεδόν ανύπαρκτη σε όλο το εγιαλέτι. Αναλυτικότερα, το εγιαλέτι της Ρούμελης χωριζόταν σε τρεις πτέρυγες και τα Γιάννενα εντάσσονταν στην αριστερή, αποτελώντας μάλιστα ξεχωριστό σαντζάκι (Yanya, Yanina). Η εξασθένηση της οργάνωσης σε συνδυασμό με την παραδοσιακή αποχή των Οθωμανών από το εμπόριο και τη ναυτιλία έδωσε τη δυνατότητα στα εμπορικά κράτη της Ευρώπης να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία αυτή. Οι Ηπειρώτες δραστηριοποιήθηκαν και οι ίδιοι σε γειτονικά εδάφη κυρίως με το εμπόριο και τη τυπογραφία. Επιδίωξαν την εξωστρέφεια τους εξασφαλίζοντας τη στήριξη ξένων κρατών, αναπτύσσοντας παράλληλα την πνευματική τους δραστηριότητα σε τέτοιο βαθμό σε σημείο που η Ήπειρος χαρακτηρίστηκε «μητρόπολις πάσης μαθήσεως» και «Αθήναι της νεωτέρας Ελλάδος». Βλ.

αγροτικό τομέα, ενώ πολλοί μάλιστα αναζήτησαν την τύχη τους στη Βενετία, τη Τεργέστη, στην κεντρική Ευρώπη, στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες και στη Ρωσία. Ένας από τους λόγους που τους οδήγησε σε ξένα εδάφη ήταν οι αυθαιρεσίες των Οθωμανών, τα βασανιστήρια, οι φυλακίσεις και οι εξισλαμισμοί χριστιανικών πληθυσμών λόγω των εξεγέρσεων και των επαναστατικών κινημάτων (χαρακτηριστική η εξέγερση του Διονυσίου Φιλοσόφου το 1611). Στη ξενιτιά οι Ηπειρώτες εργάστηκαν σκληρά χωρίς ποτέ να ξεχάσουν την πατρίδα τους, στην οποία αργότερα ίδρυσαν σχολεία, ιδρύματα με τις ευεργεσίες τους και έπειτα συνέβαλαν τα μέγιστα στην προετοιμασία του απελευθερωτικού αγώνα το 1821. Η Ήπειρος αρχικά έμεινε έξω από τα όρια του νεοσύστατου ελληνικού κράτους και ενσωματώθηκε σε αυτό τα επόμενα χρόνια τμηματικά.

Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, το έργο της αντίστασης στην Ήπειρο, όπως άλλωστε στη Μακεδονία και στη Θράκη, το είχαν αναλάβει οι κατά τόπους Έλληνες πρόξενοι, οι μητροπολίτες και οι εκπρόσωποι των ελληνικών κοινοτήτων. Στις παραμονές των Βαλκανικών πολέμων την αντιπροσώπευση των ελληνικών συμφερόντων στα Ιωάννινα είχε αναλάβει ο Ρώσος πρόξενος, καθώς ο Έλληνας υποπρόξενος Τσερέπης, κατά την αναχώρησή του γενικού προξένου Ιωαννίνων, Αγγέλου Φορέστη² (6 Οκτωβρίου 1912) και μετά την κήρυξη του πολέμου, κατέβασε την ελληνική σημαία από το Προξενείο και το παρέδωσε στις ρωσικές διπλωματικές αρχές. Ρώσος πρόξενος στα Ιωάννινα ήταν ο Nikolai Petrovich Stselkunov, ο οποίος εκπροσωπούσε και τα συμφέροντα των Βουλγάρων, Σέρβων και Μαυροβουνίων υπηκόων.³ Γενικότερα ο ρόλος που διαδραμάτισε το Ρωσικό Προξενείο στα Γιάννενα έχει μελετηθεί ελάχιστα καθιστώντας την ιστορία του σχετικά άγνωστη.

Βασίλειος Βλ. Σφυρόερας, *«Επισκόπηση του Ελληνισμού κατά περιοχές»*, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ', Αθήνα, 2009, σ.195-198.

² Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, *Ιστορία της Ηπείρου από τις αρχές της Οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας*, Θεσσαλονίκη 2012, σ. 475-476

³ Δημήτρης Λουλές, «Το Ρωσικό Προξενείο των Ιωαννίνων και η απελευθέρωση της πόλης», στο Γιάννινα- Ήπειρος 19ος-20ος αι. Ιστορία- Κοινωνία- Πολιτισμός, Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συνεδρίου, Δήμος Ιωαννιτών, Γιάννινα 1993, σ.42

Το Ρωσικό Αυτοκρατορικό Προξενείο Ιωαννίνων χρονολογεί την παρουσία του από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα μέχρι την επανάσταση του 1917. Από τη θέση του Γενικού προξένου Ηπείρου και Νοτίου Αλβανίας πέρασαν αξιόλογοι πρόξενοι, οι οποίοι φάνηκαν αποτελεσματικοί απέναντι στο καθήκον τους. Συγκεκριμένα στην παρούσα εργασία αναλύονται αρχικά οι σχέσεις μεταξύ της Οθωμανικής και της Ρωσικής Αυτοκρατορίας προκειμένου να κατανοηθούν οι περιρρέουσες συνθήκες και στη συνέχεια παρουσιάζεται μέσα από αρχειακό υλικό το έργο του Ρώσου πρόξενου Nikolai Alexandrovich Skryabin.

Η σπουδαιότητα και η αξία του αρχείου τόσο για την επιστήμη της ιστορίας όσο και για τον ιστορικό είναι διαχρονική. Τα κρατικά αρχεία έχουν ως βασική τους αποστολή να συλλέξουν, να ταξινομήσουν και να διαφυλάξουν στο χρόνο έγγραφα τα οποία αφορούν οποιαδήποτε επίσημη ή ανεπίσημη κρατική ενέργεια, νόμους, πρωτόκολλα και οτιδήποτε σχετίζεται με τη δράση της γραφειοκρατικής μηχανής. Τα έγγραφα είναι εξαιρετικές πηγές για την αναζήτηση πληροφοριών για κάθε κοινωνία και απαιτούν προσεκτική ανάγνωση αλλά και συνετή χρήση. Το αρχειακό υλικό της εργασίας μας, αφορά κυρίως τα τέλη του 19ου αιώνα και βοηθάει στη τεκμηρίωση της πραγματικότητας της οθωμανοκρατούμενης Ηπείρου φανερώνοντας τις δομές της κοινωνίας και τις σκέψεις των ανθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η περίοδος παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Η περίοδος με την οποία ασχολείται η παρούσα διπλωματική εργασία συμπίπτει με την περίοδο παρακμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η οποία κατά τον 17^ο αιώνα και ύστερα από μια μακρά περίοδο ακμής βρίσκεται αντιμέτωπη με δυσεπίλυτα προβλήματα, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί στη σταδιακή αποδόμηση της η οποία διήρκεσε τρεις αιώνες. Χρονική αφετηρία για το τέλος των επιτυχιών σε βάρος της Ευρώπης μπορεί να θεωρηθεί η δεύτερη και τελευταία αποτυχημένη απόπειρα κατάληψης της Βιέννης το 1683. Το παραπάνω γεγονός έδωσε την ευκαιρία σε άλλες μεγάλες δυνάμεις, ανάμεσά τους και στη Ρωσική Αυτοκρατορία, να διεκδικήσουν το γεωγραφικό κενό που δημιουργούνταν. Η κατάσταση αυτή περιγράφεται στον ιστορικό όρο «Ανατολικό Ζήτημα», ο οποίος αφορά τις περιοχές στην Εγγύς Ανατολή και ιδίως στην χερσόνησο του Αίμου.⁴ Μέσα στα επόμενα χρόνια και ιδίως επί Μεγάλης Αικατερίνης καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια από τη Ρωσία να εκδιωχθούν οι Οθωμανοί από τα ευρωπαϊκά εδάφη και κυρίως από τα εδάφη που κατοικούνταν από χριστιανικούς πληθυσμούς.

Η παρακμή της οφείλεται σε ένα συνδυασμό αιτιών, οι οποίες σχετίζονται αφενός με την υποχώρηση των κατακτήσεων της, αφετέρου με την αδυναμία της να εκσυγχρονίσει τη δομή και την οργάνωσή της καθώς και να προσαρμοστεί στις νέες προκλήσεις της εποχής. Συγκεκριμένα, δεν μπόρεσε να ακολουθήσει τις ευρωπαϊκές εξελίξεις (την ίδια περίοδο η Ευρώπη διαπρέπει στο τεχνολογικό τομέα) ούτε να διατηρήσει τον

⁴ Για περισσότερες πληροφορίες για το Ανατολικό Ζήτημα βλ. M.S. Anderson, *The Eastern Question, 1774-1923*, Λονδίνο 1966, Μιχαήλ Λάσκαρις, *Το Ανατολικόν Ζήτημα (1800-1923)*, τ. Α' (1800- 1878), Θεσσαλονίκη 1978, Ι. Κ. Χασιώτης, *Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το πρόβλημα των κυριαρχιών στην Ανατολική Μεσόγειο από τα μέσα του 15ου αιώνα ως τις αρχές του 19ου αι.* Θεσσαλονίκη 1976 και Driault Edouard, *Ιστορία του Ανατολικού Ζητήματος, μετάφραση Μ. Δεπάστα, Αθήνα 1900.*

ανατολίτικο χαρακτήρα της. Η κυριότερη ίσως αιτία η οποία οδήγησε στη φθορά της οικονομίας και του κύρους του στρατού είναι η αποδυνάμωση της πνευματικής δραστηριότητας και των επιστημών. Οι εν δυνάμει πιστοί στις κτήσεις της προσεγγίζονται με βίαιες μεθόδους (εξισλαμισμοί), χωρίς πειθώ, ενώ μεγάλο μέρος των ήδη πιστών εφαρμόζουν τους νόμους του ισλάμ χωρίς κρίση, μιμούνται δηλαδή απλά τις τελετουργίες. Παράλληλα, οι δεισιδαιμονίες πολλαπλασιάζονται ενώ η εσωστρέφεια της θρησκείας καθιστά την ίδια την αυτοκρατορία συντηρητική. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τα νέα προβλήματα που γεννιούνται είναι δύσκολο να αντιμετωπιστούν ουσιαστικά και αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε γενικότερη σύγχυση.

Από την άλλη πλευρά την ίδια περίοδο η δυτική Ευρώπη γνωρίζει την Αναγέννηση και το Διαφωτισμό γεφυρώνοντας το μεσαίωνα με τη νεωτερικότητα. Οι νέες έννοιες όπως η ατομική ελευθερία, η ανεξιθρησκεία, η πρόοδος και οι ταχύτατοι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης και πνευματικής προόδου έδωσαν το έναυσμα στους ανθρώπους της εποχής να εκφράζουν τις διαφορετικές τους αντιλήψεις σχετικά με τον άνθρωπο και να αναζητούν απαντήσεις στα ερωτήματά τους στις φυσικές επιστήμες. Όσον αφορά τη θρησκεία αυτή αντιμετωπίζεται με ορθολογισμό αν και αρκετά έργα της εποχής αφιερώθηκαν στο χριστιανισμό και η ίδια η εκκλησία παρείχε τα οικονομικά μέσα για την εκτέλεση αυτών. Επί προσθέτως η διεύρυνση των πνευματικών οριζόντων και των θεωρητικών αναζητήσεων αποκρυσταλλώθηκε στις ιδέες και τις επαναστάσεις του 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα αύξησαν την παραγωγή μειώνοντας το κόστος των προϊόντων ενώ παράλληλα ανέδειξαν το εργοστάσιο ως βασικό χώρο. Χαρακτηριστικά τα εργοστάσια μέχρι τη δεκαετία του 1860 ήταν σχεδόν κλωστοϋφαντουργικά και εργοστάσια επεξεργασίας βάμβακος.⁵

Τέλος, όλα τα παραπάνω γεγονότα τα οποία έθεσαν τις βάσεις της δυτικής σκέψης και προόδου δεν έγιναν αντιληπτά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία η οποία διατηρούσε τις παραδοσιακές δομές της. Αντιθέτως μάλιστα η εσωτερική φθορά και η πνευματική παρακμή δεν άφηναν το

⁵Eric Hobsbawm, *Η εποχή των επαναστάσεων*, Αθήνα 1789-1848, σ.61

περιθώριο για την εισχώρηση οποιασδήποτε εξέλιξης και ο ρόλος της περιοριζόταν σε αυτόν του θεατή. Αξίζει να αναφερθεί ότι η μοναδική νέα κατάκτηση των Οθωμανών κατά τον 17^ο αιώνα ήταν η Κρήτη (1669).

Η εμφάνιση της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και οι διεκδικήσεις της στα Βαλκάνια και τη Μεσόγειο

Η παραπάνω κατάσταση γρήγορα έγινε αντιληπτή από την Ρωσική Αυτοκρατορία η οποία εποφθαλμιούσε τις οθωμανικές περιοχές με πρόφαση την προστασία των χριστιανικών πληθυσμών της. Έτσι το μεγαλύτερο κίνδυνο για την Οθωμανική Αυτοκρατορία θα αποτελέσει η Ρωσική, η οποία θα διαδεχτεί την αυτοκρατορία των Αψβούργων ως ο βασικός αντίπαλος του Σουλτάνου. Σημείο σταθμό αποτελεί η Συνθήκη του Κάρλοβιτς (1699) η οποία τερμάτισε τον πόλεμο μεταξύ της Αυστρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1683- 1697) που ηττήθηκε οριστικοποιώντας την αρχή της παρακμής της και την ανάδειξη της πρώτης σε ισχυρή ευρωπαϊκή δύναμη. Για πρώτη φορά ένας Οθωμανός ηγεμόνας αναγνωρίζει επίσημα την ήττα του και την οριστική απώλεια εδαφών τα οποία είχαν κατακτηθεί από τους προγόνους του. Συνεπώς, ολόκληρη η Ουγγαρία (εκτός από το βονάτο του Τεμεσβάρ)⁶, η Τρανσυλβανία, η Κροατία και η Σλοβενία πέρασαν στα χέρια των Αψβούργων, η Δαλματία, η Πελοπόννησος και κάποια νησιά του Αιγαίου στη Βενετία. Τέλος, η Ποδολία και η νότια Ουκρανία δόθηκαν στην Πολωνία.⁷ Ένα χρόνο αργότερα, το 1700 η Ρωσική Αυτοκρατορία συνάπτει τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης με την Οθωμανική τερματίζοντας το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1686-1700 και παράλληλα εξασφαλίζοντας την

⁶ Το βονάτο του Τεμεσβάρ ή αλλιώς Μπανάτ μοιράστηκε το 1920 ανάμεσα στην Γιουγκοσλαβία, τη Ρουμανία και την Ουγγαρία.

⁷ Donald Quataert, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Οι τελευταίοι αιώνες 1700-1922*, Αθήνα, 2006, σ.69

κατοχή της περιοχής του Αζόφ και τριαντακονταετή ειρήνη.⁸⁹ Μάλιστα από ρωσικής πλευράς ο P. B. Voznitsyn κατάφερε να συμφωνήσει με τους πληρεξούσιους της Πύλης τη σύναψη εκεχειρίας δύο ετών ξεκινώντας επίσημα τις διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών.¹⁰ Ο τελευταίος ήταν υπάλληλος της Δούμας και είχε λάβει συμμετοχή ως μέλος της ρωσικής αντιπροσωπείας σε αρκετές διαπραγματεύσεις.¹¹¹² Ωστόσο, η παραπάνω κατάσταση γρήγορα θα αλλάξει και θα αντικατασταθεί από τη Συνθήκη του Προύθου (1711) σύμφωνα με την οποία η περιοχή του Αζόφ θα επιστραφεί στο σουλτάνο και στη συνέχεια θα καταστραφεί.¹³ Συμπερασματικά, η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδυναμώνεται, αποκόβεται και παραγκωνίζεται από το ευρωπαϊκό γίγνεσθαι, καθώς μια σειρά πολέμων κατέληξαν σχεδόν όλοι σε αποτυχίες και βαριές επιπτώσεις.¹⁴

Την ίδια περίοδο επιχειρείται και η πρώτη σοβαρή προσπάθεια της Αικατερίνης Β' να προσεγγίσει την Ανατολική Μεσόγειο τον Ιούλιο του 1769, όταν και έστειλε τμήμα του ρωσικού πολεμικού στόλου με εντολή να περιπλεύσει από τη Βόρεια θάλασσα όλη την Ευρώπη και να φτάσει στη Μεσόγειο από την πλευρά της Πελοποννήσου και του Αιγαίου πελάγους. Χρονικά η Ρωσία βρισκόταν ήδη ένα έτος σε πόλεμο με τους Οθωμανούς. Κυρίαρχος στόχος της παραπάνω απόπειρας ήταν η δημιουργία ενός κύκλου διπλωματικών σχέσεων και Προξενείων στη Μεσόγειο επιδιώκοντας το σχηματισμό ναυτικών στρατιωτικών βάσεων σε εχθρικά ύδατα.¹⁵

⁸⁹Hans-Joachim Torke, *Einführung in die Geschichte Russlands*, 1997, σ. 110

⁹Edward J. Phillips, *The founding of Russia's navy. Peter the Great and the Azov Fleet 1688-1714*, Greenwood Publishing Group 1995, σ. 102

¹⁰ https://russia.rin.ru/guides_e/6931.html

¹¹ https://www.peoples.ru/state/statesmen/prokopiyn_voznitsyn/

¹² <https://austria.mid.ru/ru/russia-austria/history/diebotschafter/voznitsyn/>

¹³Robert Frost, *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe 1558-1721*. Longman 2000, σ. 294

¹⁴Mehmed Fuad Koprulu, *Οι απαρχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Αθήνα 2001, σ. 249-263

¹⁵ Άντα Διάλλα, *Η Ρωσική Αυτοκρατορία και ο Ελληνικός κόσμος- τοπικές ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ιστορίες στην εποχή των επαναστάσεων*, Ιανουάριος 2023, Αθήνα, σ.45-46

Αναλυτικότερα, η Αικατερίνη σχεδίαζε να εξασθενίσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία και σε αυτό της το σχέδιο κυρίαρχο ρόλο θα έπαιζαν οι πράκτορες, των οποίων έργο θα ήταν να αναπτύξουν δεσμούς με τους ντόπιους στη Μεσόγειο. Επίσης, θα ήταν υπεύθυνοι για την ενθάρρυνση τοπικών λαϊκών εξεγέρσεων των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας για λόγους θρησκευτικούς αλλά και εθνικούς. Η κινητοποίηση των υπόδουλων με την επίκληση εννοιών όπως η χριστιανική πίστη ή εθνική διαφοροποίηση απαιτούσε εξαιρετική ικανότητα και ήταν πολύ σημαντική προκειμένου να πετύχουν οι Ρώσοι τον σκοπό τους που δεν ήταν άλλος από το να υποσκάψουν τις έως τότε υφιστάμενες κυριαρχίες στις διαφιλονικούμενες περιοχές.¹⁶ Αυτό δεν ήταν καθόλου εύκολο διότι χρειαζόταν ισχυροί τρόποι πειθούς και δεινοί διπλωμάτες προκειμένου οι υπόλοιπες Δυνάμεις να αποδεχθούν οι εκπρόσωποί τους να λειτουργούν και ως εκπρόσωποι της Αικατερίνης Β'. Κατά τον 18^ο αι. συνηθιζόταν οι άνθρωποι να έχουν πολλαπλή υπηκοότητα και να υπηρετούν συγχρόνως δύο ή και περισσότερες χώρες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ελληνόφωνος ορθόδοξος Θεόδωρος Αλεξανδρινός από τη Μινόρκα, Βρετανός υπήκοος και σημαίνον μέλος της εκεί ελληνικής κοινότητας, που παρά τις αντιρρήσεις της βρετανικής κυβέρνησης κατάφερε να οριστεί πρόξενος της Ρωσίας χάρη στις προσωπικές σχέσεις που είχε αναπτύξει με τον Alexey Grigorievich Orlof¹⁷. Στη συνέχεια η οικογένεια του Αλεξανδρινού θα διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη ρωσική εκστρατεία στο Αιγαίο.¹⁸

Οι Οθωμανοί δεν πίστευαν ότι ήταν άμεσα εφικτό ο ρωσικός στόλος να καταπλεύσει στην ανατολική Μεσόγειο, για το λόγο αυτό υποτιμούσαν τις προσπάθειες τους. Αντίθετα όμως με τις προβλέψεις τους, οι Ρώσοι ήταν

¹⁶Franco Venturi, *The End of the Old Regime in Europe, 1768-1776*, 1989, σ. 7,16

¹⁷ Ο Alexey Grigorievich Orlof (1737-1807) με καταγωγή από οικογένεια ευγενών έπαιξε σημαντικό ρόλο στο πραξικόπημα του παλατιού που έφερε στον θρόνο την Αικατερίνη Β', αναγκάζοντας το 1762 τον Πέτρο Γ' να υπογράψει την πράξη της παραίτησής του. Κατά τα επόμενα χρόνια ανέλαβε διοικητικές και διπλωματικές θέσεις, Στην ναυμαχία του Τσεσμέ όπου ο τουρκικός στόλος καταστράφηκε ολοσχερώς ο Orlof έλαβε το παράσημο πρώτου βαθμού και του απονεμήθηκε το τιμητικό όνομα «Chesmensky».

¹⁸ Άντα Διάλλα, *Η Ρωσική Αυτοκρατορία και ο Ελληνικός κόσμος- τοπικές ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ιστορίες στην εποχή των επαναστάσεων* ό.π., σ.47

ήδη έτοιμοι να πραγματοποιήσουν ένα δύσκολο ταξίδι μέχρι τον Μοριά¹⁹ και μάλιστα με τον ίδιο στόλο να νικήσουν τους έμπειρους Οθωμανούς στη ναυμαχία του Τσεσμέ.²⁰ Ο πόλεμος του 1768-74 ήταν ο πρώτος ο οποίος διεξήχθη από τη Μεγάλη Αικατερίνη και κατά τον οποίο τα ρωσικά πλοία αφού ξεκίνησαν από τη Βαλτική, πέρασαν το Γιβραλτάρ, διέσχισαν τη Μεσόγειο και συνέτριψαν τον οθωμανικό στόλο στο Αιγαίο, κοντά στον Τσεσμέ. Ακολούθησε η υπογραφή της συνθήκης Κιουτσούκ Καϊναρτζή (10/21 Ιουλίου 1774) που καταδεικνύει πλήρως την έκταση των οθωμανικών απωλειών κατά τον 18^ο αιώνα, τερματίζοντας τον πόλεμο μεταξύ της ρωσικής και της τουρκικής αυτοκρατορίας του 1768-74.²¹ Η ρωσική διπλωματία έχοντας πετύχει τον έλεγχο της περιοχής ανάμεσα στους ποταμούς Δνείπερο και Μπουγκ²² και την κατοχύρωση εμπορικών προνομίων και πολιτικής επιρροής, εξασφάλισε την κυριαρχία της Αγίας Πειτρούπολης στις βόρειες ακτές του Ευξείνου Πόντου. Παρά την ελεύθερη διέλευση των εμπορικών πλοίων από τα Στενά η συνθήκη δεν αναγνώρισε στη Ρωσία το δικαίωμα να επεμβαίνει στην Πύλη υπέρ των χριστιανών υπηκόων της, την δέσμευσε όμως να αναλάβει τη διεθνή υποχρέωση να προστατεύει τόσο αυτούς όσο και τις εκκλησίες τους.²³

Οι ορθόδοξοι υπήκοοι του Σουλτάνου προσδοκούσαν ότι η Ρωσία λόγω της ομοδοξίας της θα συνέδραμε στις απελευθερωτικές τους επιδιώξεις. Από την άλλη πλευρά, οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις αντιμετώπιζαν με καχυποψία τις κινήσεις της Ρωσίας φοβούμενοι ότι το πολιτισμικό παρελθόν των ορθόδοξων λαών μπορούσε να στραφεί εναντίον τους. Συγκεκριμένα, πίστευαν πως οι συχνοί ρωσο-τουρκικοί πόλεμοι στόχευαν στον διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στην κατάληψη από

¹⁹ Birol Gundogdu, *Ottoman Constructions of the Morea Rebellion, 1770s: A Comprehensive Study of Ottoman Attitudes to the Greek Uprising*, PHD, University of Toronto, 2012. σ. 3

²⁰ E. V. Tarle, *Chesmenskii boi I pervaiia russkaia ekspeditsiia v Arkhipelag (1769-1874)* [η ναυμαχία στον Τσεσμέ και η πρώτη ρωσική εκστρατεία στο Αρχιπέλαγος (1769-1874)], Μόσχα, 1959, τ.10

²¹ Donald Quataert, ό.π., σ.70

²² Στο ίδιο, σ.70-71

²³ Άντα Διάλλα, *Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια*, Αθήνα, 2009, σελ.155-156

τους Ρώσους των κομβικότερων σημείων, των Στενών και της Κωνσταντινούπολης.²⁴

Πέρα από όλα αυτά όμως η υπογραφή της συνθήκης και οι σημαντικές νίκες των Ρώσων στην Κριμαία (ζωτική περιοχή για το εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας) έδωσαν το τέλος στις σκληρές πρακτικές των Οθωμανών εναντίον των εξεγερθέντων κατά τα Ορλοφικά²⁵ της Πελοποννήσου.

Ακόμη, οι υπόδουλοι Έλληνες εξασφάλισαν τη θρησκευτική και πολιτική προστασία της Ρωσίας και το δικαίωμα λειτουργίας εμπορικών στόλων με τη ρωσική σημαία, η οποία συνέβαλε στην ανάπτυξη της ναυτιλιακής δραστηριότητας. Τα αμέσως επόμενα χρόνια η Ύδρα, οι Σπέτσες, τα Ψαρά και άλλα νησιά γνώρισαν μεγάλη εμπορική ακμή και με το συσσωρευμένο κεφάλαιο βοήθησαν στην επανάσταση του 1821. Έτσι περί τα μέσα του 19^{ου} αιώνα η υπό ελληνική σημαία ναυτιλία είχε καταλάβει την όγδοη θέση στην Ευρώπη.²⁶

Συνεπώς, στον απόηχο της συνθήκης ο ρωσικός κίνδυνος γίνεται αισθητός στην Οθωμανική Αυτοκρατορία με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να αισθάνονται μια διαρκή απειλή και να είναι μονίμως επιφυλακτικοί, καθώς ακόμα και

²⁴ Στο ίδιο, σ. 157

²⁵ Τα τελευταία ήταν μία εξέγερση, η οποία εντάσσεται στις ευρύτερες προσπάθειες των υποδουλωμένων Ελλήνων να αποκτήσουν την ελευθερία τους πριν την επανάσταση του 1821. Η εξέγερση αυτή πήρε το όνομά της από τον Αλέξιο και Θεόδωρο Ορλόφ κατά την διάρκεια του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768-1774 και έλαβε χώρα στην περιοχή της Πελοποννήσου. Παράλληλα επαναστατικές προσπάθειες σημειώθηκαν τόσο σε νησιωτικές περιοχές όπως στη Λήμνο, στην Κρήτη, αλλά και σε ηπειρωτικές όπως στον Όλυμπο στην Ήπειρο, στη Στερεά Ελλάδα και στην Ακαρνανία. Τους πρώτους μήνες του 1770 και σε σύντομο χρονικό διάστημα οι επαναστάτες και ιδιαίτερα οι Μανιάτες μαζί με τη βοήθεια των Ρώσων κατέλαβαν την Καλαμάτα, το Μυστρά και άλλες περιοχές. Ωστόσο όμως οι αρχικές επιτυχίες δεν συνεχίστηκαν λόγω της κακής οργάνωσης και τη στιγμή της προσέγγισης της Τριπολιτσάς οι τουρκικές δυνάμεις κατέπνιξαν το όλο εγχείρημα. Η τελική σύγκρουση έγινε στις 29 Μαρτίου στα Τρίκορφα τερματίζοντας οριστικά την εξέγερση. Οι ρωσικές δυνάμεις συνειδητοποιώντας την αποτυχία της επαναστάσεως τράπηκαν σε φυγή εγκαταλείποντας το φρούριο του Ναυαρίνου που ήταν και το τελευταίο τους στήριγμα στην Πελοπόννησο. Τέλος, οι Οθωμανοί εφάρμοσαν βίαιες μεθόδους κατά των εξεγερθέντων, προτείνοντας μέχρι και γενική σφαγή. Βλ. «Η Ρωσική παρουσία στη Λήμνο», Ά έκδοση, Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, Δεκέμβριος 2016 και Ιστορία του Ελληνικού έθνους, Αθήνα 1975, σελ.62, τομ. ΙΑ'.

²⁶ Η ελληνική ναυτιλία το 1914 κατέλαβε το 1914 την ένατη ή δέκατη θέση στον κόσμο και στη δεκαετία του 1960 την πρώτη. Βλ. Γιώργος Δερτιλής, *Ιστορία του ελληνικού κράτους*, Ηράκλειο 2017, σ.82

στο πρόσωπο των ταξιδιωτών διέβλεπαν Ρώσους κατασκόπους.²⁷ Η Αικατερίνη σε αυτό της το εγχείρημα σε σημαντική θέση είχε τοποθετήσει τον αφοσιωμένο διοικητή της Νότιας Ρωσίας, Grigory Potyomkin, ο οποίος έθεσε τις βάσεις του μεγάλου σχεδίου²⁸ δηλαδή την προέκταση της Ρωσίας με στόχο την Κωνσταντινούπολη και την απελευθέρωση των χριστιανών. Μάλιστα η ίδια, έντονα επηρεασμένη από αυτό το σχέδιο, ονόμασε το δευτερότοκο εγγονό της, ο οποίος γεννήθηκε πέντε χρόνια μετά το τέλος του πολέμου, Κωνσταντίνο και του παρείχε ανατροφή και μόρφωση ανάλογη με αυτήν των βυζαντινών αυτοκρατόρων.²⁹

Το συνέδριο της Βιέννης και το κίνημα του Πανσλαβισμού

Τα επόμενα χρόνια η όψη της Ευρώπης αλλάζει ιδίως μετά το τέλος των Ναπολεόντειων πολέμων και το συνέδριο της Βιέννης, το οποίο τερματίστηκε το 1815. Αναλυτικότερα, το συνέδριο ήταν καθοριστικής σημασίας για τη διαμόρφωση των γεωπολιτικών γεγονότων των επόμενων χρόνων. Οι δυνάμεις που συμμετείχαν ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο, η Πρωσία, η Αυστρία, η Ρωσία και φυσικά η Γαλλία και σκοπός του ήταν η επίτευξη της ισορροπίας. Αυτό όμως για να γίνει έπρεπε να ρυθμιστούν από κοινού τα διάφορα ζητήματα που είχαν προκύψει μετά τον πόλεμο. Αποτέλεσμα ήταν η Γαλλία να βρεθεί απομονωμένη και περιορισμένη εδαφικά στα προπολεμικά της σύνορα, ενώ τη μερίδα του λέοντος των διακανονισμών μοιράστηκαν οι υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις. Η Ρωσία από το συνέδριο κέρδισε το μεγαλύτερο μέρος του Δουκάτου της Βαρσοβίας, δηλαδή της Πολωνίας, όμως εποφθαλμιούσε κυρίως την εξασφάλιση του ελέγχου των βαλκανικών περιοχών. Ένα πρόσωπο το οποίο παρευρέθηκε στο συνέδριο της Βιέννης ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο οποίος στη συνέχεια υπήρξε και πρωτεργάτης της

²⁷ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1973, τ.Δ', σ. 556

²⁸ Adamczyk, Potemkin, σ. 18 κ.ε. όπου ανάλυση του μεγάλου σχεδίου

²⁹ Απ. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού* ό.π., σ. 556-557

ελληνικής επανάστασης του 1821. Στο συνέδριο της Βιέννης παρουσιάζεται με την ιδιότητα του Υπουργού Εξωτερικών του τσάρου Αλέξανδρου Α', του ισχυρότερου ίσως μονάρχη της εποχής με ισχύ ισάξια του Αυστριακού καγκελάριου Metternich και μέλος του δικτύου της Στούρτζα. Ο Αλέξανδρος Στούρτζας κατά την ελληνική επανάσταση θα αναπτύξει φιλελληνική δράση αποτελώντας το δεξί χέρι του Καποδίστρια στο ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών. Επιπλέον, παρών ήταν και ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ο οποίος για πρώτη φορά θα συναντηθεί με τον Θεόδωρο Βλαδιμηρέσκου με τον οποίο το 1821 θα συμφωνήσει να οργανώσουν μια παμβαλκανική επανάσταση.³⁰ Ένα ακόμη σημαντικό πρόσωπο ήταν ο Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας ο οποίος είχε στενές σχέσεις με τη Ρωσία, τον Καποδίστρια και τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Ο τελευταίος κατέλαβε σημαντική προσπάθεια να αξιοποιήσει τα ρωσικά και αυστριακά δίκτυα προκειμένου να συζητηθεί το ζήτημα για το μέλλον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια και στην Ευρώπη καθώς και η θέση των χριστιανών υπηκόων του σουλτάνου.³¹

Απότοκο του συνεδρίου ήταν ότι τα επόμενα χρόνια οι διαφορές μεταξύ των κρατών θα λύνονταν με το διάλογο και συγκεκριμένα με την γλώσσα του διεθνούς δικαίου, η οποία ήταν διαφορετική από τη γλώσσα του πολέμου. Η νέα τάξη πραγμάτων θα βασιζονταν στη συναίνεση και όχι στις συγκρούσεις και στις αντιπαραθέσεις. Συνεπώς την περίοδο αυτή άρχισε να ανθίζει η διπλωματία στα υπουργεία και στις αυλές, ανάμεσα στις πολιτικές ελίτ της εποχής και στους απεσταλμένους πρέσβεις και διπλωμάτες και έτσι να πλέκονται τα προσωπικά τους δίκτυα. Μάλιστα όσον αφορά το βαλκανικό ζήτημα μία παράμετρος η οποία επηρέασε την εξέλιξη των πραγμάτων ήταν το κίνημα του Πανολαβισμού.

³⁰ Άντα Διάλλα, ό.π., *Η Ρωσική Αυτοκρατορία και ο Ελληνικός κόσμος- τοπικές ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ιστορίες στην εποχή των επαναστάσεων*, σ.109-111

³¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Paschalis Kitromilides, *Religion and Politics in the Orthodox World: The Ecumenical Patriarchate and the Challenges of Modernity*, Routledge, 2020 και Παναγιώτης Μιχαηλιάρης και Βασίλης Παναγιωτόπουλος, *Κληρικοί στον Αγώνα: Παλαιών Πατρών Γερμανός, Ιγνάτιος Ουγγαροβλαχίας, Νεόφυτος Βάμβας*, Αθήνα, 2010

Οι απαρχές του μπορούν να τοποθετηθούν γύρω στον 16^ο αιώνα και ιδιαίτερος μετά τη δημοσίευση του βιβλίου του Mavro Orbini με τίτλο «Regno degli Slavi (The Realm of the Slavs, 1601). Ο τελευταίος ήταν χρονικογράφος της Ραγούζας ο οποίος με το έργο του επηρέασε ιδεολογικά τους συγχρόνους του και ιστοριογραφικά τους μεταγενέστερους του. Αρχικά, μέσω του Πανσλαβισμού υπήρχε η ανάγκη προώθησης της σλαβικής ενότητας καθώς ήδη είχε διαδοθεί η αντίληψη ότι οι Σλάβοι ήταν ένας ενιαίος λαός και ότι οι δημοτικές τους γλώσσες ήταν διάλεκτοι μιας κοινής.³² Με αφορμή το παραπάνω οι διανοούμενοι και γενικότερα όλοι όσοι ακολούθησαν το κίνημα αυτό εμπνεύστηκαν από την ιδέα ότι η ιστορική αποστολή της Ρωσίας ήταν να αναγεννήσει τον κόσμο. Μάλιστα οι Ρώσοι πίστευαν πως η χώρα τους αποτελούσε την επιτομή του σλαβικού κόσμου και ανέμεναν από όλους τους Σλάβους να αναγνωρίσουν την ανωτερότητα αυτή. Τα τραγούδια και τα ποιήματα της εποχής αυτής περιέγραφαν την πολιτική ηγεμονία της Ρωσίας και την αναγνώριση της ρωσικής κοινής λογοτεχνικής γλώσσας. Όμως όλα αυτά ήταν δύσκολο να υποστηριχτούν από το θρόνο, τον οποίο αυτή την στιγμή κατείχε ο τσάρος Νικόλαος Α', που όχι μόνο διακατέχονταν από ιδέες τάξης και νομιμότητας αδιαφορώντας για τα λαϊκά αισθήματα αλλά και ήταν φιλικά διακείμενος προς την Αυστρία, βοηθώντας τη να συντρίψει όλα τα εθνικά και δημοκρατικά κινήματα.³³

Παρόλο τα παραπάνω, τα κίνητρα του κινήματος ήταν ισχυρότερα και το 1818 ιδρύθηκε μια μυστική κοινότητα στη νότια Ρωσία με όνομα «United Slavs» με σκοπό τη δημιουργία μιας ομοσπονδίας όλων των σλαβικών λαών. Τα ιδρυτικά της μέλη είχαν βασικό τους επιχείρημα ότι η Ρωσία μπορούσε να αναγεννήσει τον κόσμο, καθώς η Ευρώπη ήδη είχε αρχίσει να καταρρέει πνευματικά και η παρακμή αυτή οδηγούσε σε πολιτικές διαμάχες.³⁴ Παράλληλα η ραγδαία ανάπτυξη του γερμανικού εθνικισμού

³² Rok Stegar, 2017, Panslavism. Σε International Encyclopedia of the First World War 1914-1918. Διαθέσιμο στο <<https://encyclopedia.1914-1918-online.net/pdf/1914-1918-Online-panslavism-2017-07-12.pdf>>

³³ Louis Levine, 1914, «Pan-Slavism and European Politics», Political Science Quarterly, σ. 670 <https://doi.org/10.2307/2142012>

³⁴ Στο ίδιο, σ.668-669

κατά τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα πυροδότησε την εμφάνιση του σύγχρονου Πανολαβισμού. Όλα όσα αναφέρθηκαν αποτέλεσαν τα ζητήματα με τα οποία ασχολήθηκε το πρώτο ολαβικό συνέδριο που συνήλθε στην Πράγα τον Ιούνιο του 1848, απέρριψε όμως το ρωσικό επεκτατισμό, καθώς οι περισσότεροι αντιπρόσωποι προέρχονταν από την Αυστριακή Αυτοκρατορία αλλάζοντας την κατεύθυνση του συνεδρίου.³⁵

Στο δεύτερο συνέδριο, το οποίο έγινε στη Μόσχα το 1867, οι εκπρόσωποι των οπαδών του Πανολαβισμού εκπροσωπήθηκαν πιο δυναμικά, όμως τα αποτελέσματά του μπορούσαν να αξιοποιηθούν μόνο μετά τη γερμανική ενοποίηση το 1871. Στο διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στα δύο συνέδρια η Ρωσία άρχισε να χρησιμοποιεί τον Πανολαβισμό ως εργαλείο της εξωτερικής της πολιτικής και ιδιαίτερα μετά την ήττα της στον πόλεμο της Κριμαίας (1853-1856). Η στάση της αυτή άρχισε να γίνεται ολοένα και πιο φανερή τα επόμενα χρόνια και ιδίως με τη συνθήκη του Βερολίνου (1878), με την οποία η Αυστρία παίρνει τη Βοσνία Ερζεγοβίνη ματαιώνοντας τις ελπίδες των βαλκάνιων Σλάβων. Το μυστήριο ωστόσο αποκαλύφθηκε λίγα χρόνια αργότερα όταν ο Bismarck δημοσίευσε τη μυστική συμφωνία του Ράιχσταγκ σύμφωνα με την οποία η Ρωσία για περίπου μια δεκαετία λειτουργούσε σε αρμονία με τη Γερμανία και την Αυστρία ανεξάρτητα από την πανολαβική ιδέα και είχε προχωρήσει σε μυστικές διαπραγματεύσεις με την Αυστρία υπόσχοντας της τη Βοσνία Ερζεγοβίνη.³⁶

Παράλληλα με όλα τα παραπάνω αξιοπρόσεκτο της τελευταίας φάσης είναι η παρουσία των Πολωνών εκπροσώπων στα ζητήματα που αφορούσαν τον Πανολαβισμό με μοναδική τους όμως απαίτηση να είναι πνευματικά και πολιτιστικά ανεξάρτητοι. Οι τελευταίοι μέχρι και πριν λίγα χρόνια ήθελαν να αποκοπούν ολοκληρωτικά από τη Ρωσία και να ανοικοδομήσουν το αρχαίο «πολωνικό κράτος». Στην αλλαγή της στάσης τους οδήγησε από τη μία πλευρά η βιομηχανική ανάπτυξη τους διότι οι

³⁵ Rok Stegar, ό.π., Διαθέσιμο στο <<https://encyclopedia.1914-1918-online.net/pdf/1914-1918-Online-panslavism-2017-07-12.pdf>>

³⁶ Louis Levine, ό.π., σ. 674

πολωνικές εξαγωγές προσανατολίστηκαν στις αγορές της κεντρικής και ανατολικής Ρωσίας και από την άλλη η επιθετική πολιτική γερμανοποίησης στην οποία υποβλήθηκαν.³⁷

Στο τρίτο συνέδριο το 1908 στην Πράγα, το οποίο ήταν και το πιο αξιόλογο, πήραν μέρος πάνω από 80 αντιπρόσωποι είκοσι εκ των οποίων ήταν Ρώσοι. Μεταξύ άλλων συζητήθηκαν διάφορα ζητήματα όπως ήταν η δημιουργία συλλογικής τράπεζας, κεντρικής βιβλιοθήκης, η ενοποίηση αθλητικών εταιρειών, καθόλου όμως δεν τέθηκαν πολιτικά ερωτήματα αποδεικνύοντας αφενός τη σοφία όσων είχαν σχεδιάσει το συνέδριο, αφετέρου το μεγάλο του μειονέκτημα.³⁸ Όπως ήταν φυσικό κανένα από τα σχέδια του συνεδρίου δεν υλοποιήθηκε ούτε επιτεύχθηκε η αρμονία μεταξύ των διαφόρων σλαβικών λαών. Η ενότητα, η απαραίτητη βάση, απουσίαζε με αποτέλεσμα ο Πανολαβισμός να μη μπορεί επαρκώς να οικοδομηθεί στη φανταστική παράδοση μιας κοινής ζωής στο παρελθόν, ούτε στην αμφίβολη θεωρία σχέσεις αίματος, ούτε στην πραγματική συγγένεια της γλώσσας. Αυτά είναι αδύναμα θεμέλια τα οποία όπως φάνηκε και στην πράξη εύκολα παρασύρονται από πολιτικές, ιστορικές και οικονομικές συνθήκες. Η πανολαβική ιδέα κατά καιρούς χρησιμοποιούνταν για να εξυπηρετήσει πολιτικούς σκοπούς όσων την εκμεταλλεύονταν.³⁹

Συμπερασματικά, το κίνημα αυτό όπως και το πανγερμανικό μπορούν να θεωρηθούν από τη μία πλευρά αντιδράσεις απέναντι στο γαλλικό και βρετανικό ιμπεριαλισμό αλλά και από την άλλη αποτέλεσμα δημοκρατικών διαδικασιών της εποχής για την αυτοδιάθεση των εθνών. Η θέση της ρωσικής κυβέρνησης επί του θέματος ήταν ρεαλιστική και το κίνημα του Πανολαβισμού χρησιμοποιήθηκε ως επί των πλείστων για την επίτευξη της ρωσικής πολιτικής στα Βαλκάνια. Ωστόσο, μεγάλο εμπόδιο στάθηκε το γεγονός ότι οι περισσότεροι Σλάβοι πολιτικοί στην Αυστροουγγαρία αρνήθηκαν τη ρωσική πολιτική και προσκολλήθηκαν

³⁷ Στο ίδιο, σ. 675-776

³⁸ Στο ίδιο, σ. 678

³⁹ Στο ίδιο, σ. 679-682

στον αυστρο-σλαβισμό. Τέλος, το κίνημα άρχισε να φθίνει μετά την Οκτωβριανή επανάσταση καθώς ταυτίστηκε με το ρωσικό ιμπεριαλισμό.

Η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και το Συνέδριο του Βερολίνου

Η συνθήκη του 1774 άφηνε εκτεθειμένο το χανάτο της Κριμαίας το οποίο πέρασε στην κατοχή του τσαρικού κράτους με την συνθήκη του Ιασίου που τερμάτισε το ρωσο-οθωμανικό πόλεμο του 1787-1792 και αναγνώριζε την προσάρτηση της Γεωργίας στη Ρωσία.⁴⁰ Ωστόσο, πριν από την παραπάνω συνθήκη προηγήθηκε η συνθήκη του Αγίου Στεφάνου αμέσως μετά τη μεγάλη νίκη του ρωσικού στρατού κατά του οθωμανικού στο ρωσοτουρκικό πόλεμο (Απρίλιος 1877 Ιανουάριος 1878), η οποία θεωρήθηκε ένας πραγματικά διπλωματικός θρίαμβος έως ότου να πραγματοποιηθεί το συνέδριο του Βερολίνου το οποίο και άλλαξε το ρου των πραγμάτων.

Το Συνέδριο του Βερολίνου, στο οποίο πρωταγωνίστησε ο Bismarck⁴¹ αναθεώρησε τα μεγάλα οφέλη που είχε αποκομίσει η Ρωσία και απέτρεψε τη δημιουργία μιας μεγάλης Βουλγαρίας. Ο Bismarck διακρινόταν για το διπλωματικό ρεαλισμό και την ευελιξία του σε θέματα διεθνούς πολιτικής. Γνωρίζοντας πως αυτή τη στιγμή η Γερμανία δεν είχε κάποιο όφελος από τη συνθήκη, επέλεξε να προωθήσει τη σταθερότητα, ξέροντας πως οποιαδήποτε σύγκρουση μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων θα απειλούσε τα δικά του συμφέροντα.⁴² Για το λόγο αυτό έγινε μισητός στόχος των Ρώσων εθνικιστών και των πανσλαβιστών.⁴³ Ο Πανσλαβισμός για την αυτοκρατορική Ρωσία ήταν ουσιαστικά ο συνδετικός κρίκος για τη

⁴⁰ Donald Quataert. ό.π. σ. 71

⁴¹ Ο Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen (1815-1898) υπήρξε ένας από τους πιο σημαντικούς πολιτικούς της Γερμανίας κατά τον 19^ο αιώνα. Διετέλεσε πρωθυπουργός της Πρωσίας (1862-1890) και πραγματοποίησε την ενοποίηση της Γερμανίας. Όταν ιδρύθηκε η Γερμανική Αυτοκρατορία, το 1871, έγινε ο πρώτος καγκελάριός της.

⁴² Erich Eyck, *Bismarck and the German Empire*, January 17, 1964 by W. W. Norton & Company, σ.245-246

⁴³ Jerome. L Blum, *The European World, A History* (1970), σ.841

δημιουργία ενός σλαβικού κράτους και το μέσο για τον έλεγχο της βαλκανικής χερσονήσου.⁴⁴ Οι φιλελεύθεροι τήρησαν ηπιότερη στάση αναγνωρίζοντας ότι η Ρωσία είχε ξανακερδίσει τη Βεσσαραβία, εδάφη στον Καύκασο και κυρίως το λιμάνι του Μπατούμ που ήταν πολύ σημαντικό για τα πετρέλαια.⁴⁵

Όταν συγκλήθηκε το συνέδριο του Βερολίνου για την αναθεώρηση των άρθρων της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, η Ρωσία βρέθηκε απομονωμένη⁴⁶ έχοντας χάσει το προβάδισμα της και αναγκασμένη να υποκύψει στις ευρωπαϊκές πιέσεις. Εξέλαβε τη διπλωματία του Βερολίνου ως καταστροφή των θυσιών του ρωσικού λαού⁴⁷ επιβεβαιώνοντας παράλληλα την αδυναμία της να αναστρέψει τη φθίνουσα πορεία της μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο και ταυτόχρονα να επιλύσει τα εσωτερικά και στρατιωτικά της ζητήματα.⁴⁸ Αρχικό μέλημα του τσάρου Αλέξανδρου Γ' ήταν ότι στο συνέδριο αυτό η Ρωσία έπρεπε να διασφαλίσει τα συμφέροντά της στα Βαλκάνια και να προσεταιριστεί τους Έλληνες.⁴⁹ Ωστόσο η έκβαση των πραγμάτων τον έκανε να στραφεί κατ' αποκλειστικότητα στα ρωσικά συμφέροντα και στο εξής να δώσει προτεραιότητα στην εσωτερική αναδιοργάνωση της αυτοκρατορίας του. Παρά ταύτα, σε θεωρητικό επίπεδο ο τσάρος και οι υπουργοί, εξακολουθούσαν να έχουν την πεποίθηση ότι η Ρωσία όφειλε να προστατεύει τους ορθόδοξους πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.⁵⁰

⁴⁴ Hugh Ragsdale and Valeri Nikolaevich Ponomarev, *Imperial Russian Foreign Policy*, Woodrow Wilson Center Press, 1993, σ.228

⁴⁵ Άντα Διάλλα, *Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια*, ό.π., σελ. 298

⁴⁶ Lora Aleksandrovna Gerd. *Russian Policy in the Orthodox East: The Patriarchate of Constantinople (1878-1914)*, 2014, σ.3-4

⁴⁷ N. P. Ignat'ev 1916: 105. Balakleev 1896

⁴⁸ Άντα Διάλλα, ό.π. *Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια*, σ. 299

⁴⁹ Στο ίδιο, σ. 302

⁵⁰ Στο ίδιο, σ.332

Η διπλωματία στην Οθωμανική και την Ρωσική Αυτοκρατορία

Την περίοδο αυτή οι δύο αυτοκρατορίες αρχίζουν να κατανοούν την ανάγκη της δημιουργίας και λειτουργίας των διπλωματικών σχέσεων τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πότε χρονικά αυτή καθιερώθηκε, κάτω από ποιες συνθήκες, τι σκοπούς εξυπηρετούσε, καθώς και το ποιος ήταν ο ρόλος και οι υποχρεώσεις του προξένου.

Όσον αφορά τη διπλωματία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όλους τους προηγούμενους αιώνες θα μπορούσε να χαρακτηριστεί διακοπτόμενη και ασυνεχής διότι δεν ήταν καθόλου οργανωμένη. Στην περίπτωση που κάποιος σουλτάνος ήθελε να διαπραγματευτεί ένα συγκεκριμένο ζήτημα ή είχε κάποιον στόχο, ετοίμαζε μια ειδικά διαμορφωμένη αποστολή από έμπιστους κυβερνητικούς αξιωματούχους. Στη συνέχεια τους έδινε οδηγίες και τους παρείχε τις συστατικές επιστολές που θα έπρεπε να παραδώσουν. Στην πορεία, οι απεσταλμένοι έφευγαν για το ταξίδι, έφταναν στην ξένη αυλή, διαπραγματεύονταν τις υποθέσεις και επέστρεφαν με τα ανάλογα αποτελέσματα.⁵¹ Όμως στην πραγματικότητα μέχρι τον 19^ο αιώνα διπλωματικές προσπάθειες γίνονταν μόνο από τα δυτικά κράτη και από τα κράτη της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης και όχι από τους Οθωμανούς. Η κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης δεχόταν τους ευρωπαίους διπλωμάτες, αλλά αρνούνταν η ίδια να αποστείλει μόνιμους απεσταλμένους. Η παραπάνω ενέργεια ενδεχομένως να αντανakλούσε την παλαιότερη στάση κατά την οποία οι αδύναμοι μόνο ηγεμόνες έπρεπε να στέλνουν μόνιμο αντιπρόσωπο και όχι οι ηγέτες ισχυρότερων κρατών.⁵²

Η έναρξη των συνεχόμενων και αμοιβαίων διπλωματικών σχέσεων ξεκινάει κατά τα χρόνια του σουλτάνου Σελίμ Γ'. Αναλυτικότερα, το 1793 όρισε μια μόνιμη πρεσβεία στο Λονδίνο και μέσα σε λίγα χρόνια οθωμανικές πρεσβείες ήταν εγκατεστημένες στο Παρίσι, τη Βιέννη και το Βερολίνο. Για διάφορους όμως λόγους οι προσπάθειες του Σελίμ απέτυχαν και η διπλωματική υπηρεσία διέκοψε το έργο της τη δεκαετία του 1820.

⁵¹ Donald Quataert. ό.π., σ.135

⁵² Στο ίδιο, σ.135-144

Στις δοσοληψίες της η οθωμανική ηγεσία χρησιμοποιούσε τους δραγουμάνους, οι οποίοι είχαν τον ρόλο του μεταφραστή και προέρχονταν κυρίως από την ελληνική κοινότητα. Το 1821 ιδρύθηκε το Μεταφραστικό Γραφείο προκειμένου να σταματήσει η εξάρτηση της οθωμανικής κυβέρνησης από τους δραγουμάνους, το οποίο μετά το 1833 μετατράπηκε στη μεγαλύτερη εστία πολιτικού κύρους και κινητικότητας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η τελευταία σταδιακά εντασσόταν στις μόνιμες διπλωματικές επαφές. Το 1834 ο σουλτάνος Μαχμούτ Β' ίδρυσε τυπικά το Υπουργείο Εξωτερικών δημιουργώντας τον κατάλληλο διπλωματικό μηχανισμό που θα επέτρεπε μόνιμες αποστολές στο εξωτερικό. Η δεύτερη αυτή απόπειρα πέτυχε και έτσι περί το 1870 είχαν δημιουργηθεί μόνιμες πρεσβείες στο Παρίσι, το Λονδίνο, τη Βιέννη, την Αγία Πετρούπολη, το Βερολίνο, την Ουάσιγκτον και σε άλλες περιοχές βόρειας και νότιας Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας. Έτσι, το 1914 για τα κεντρικά γραφεία του Υπουργείου Εξωτερικών στην Κωνσταντινούπολη εργάζονταν περίπου 150 υπάλληλοι. Η σταδιοδρομία στο Υπουργείο Εξωτερικών την περίοδο αυτή ήταν εξαιρετικά ποθητή και μεγάλου κύρους από όσους επέλεγαν να εργαστούν στην κρατική υπηρεσία. Υπουργοί Εξωτερικών είχαν διατελέσει χαρακτηριστικά ο Μουσταφά Ρεσσίτ, ο Φουάτ και ο Αλή Πασάς, τρεις κορυφαίοι μεγάλοι βεζίρηδες την περίοδο του Τανζιμάτ.⁵³

Από την άλλη πλευρά, τα πρώτα ρωσικά προξενεία δημιουργήθηκαν τον 17^ο αιώνα με στόχο την ανάπτυξη των εξωτερικών εμπορικών σχέσεων της Ρωσίας. Οι κανονισμοί του συμβουλίου ανέφεραν ότι οι απεσταλμένοι έπρεπε να διατηρούν αλληλογραφία με τους ξένους πράκτορες σχετικά με τις δοσοληψίες αγαθών και τους δασμούς. Ωστόσο κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μεγάλου Πέτρου στους προξένους ανατέθηκε όχι μόνο η συλλογή πληροφοριών σχετικά με τις αγορές του εξωτερικού εμπορίου, αλλά και οι άμεσες εμπορικές συναλλαγές για την πώληση κρατικών αγαθών και αγορά ξένων. Επειδή οι πρόξενοι δεν ήταν πάντα ειδικοί στο τομέα του εμπορίου οι αποστολές τους συνοδεύονταν πολλές φορές και από εμπόρους. Οι προσπάθειες όμως αυτές δεν απέφεραν ικανοποιητικά

⁵³ Στο ίδιο, σ.140-144

αποτελέσματα, όμως παρείχαν πολύτιμες πληροφορίες για τα επιτεύγματα της Δύσης.⁵⁴ Το 1697 επιχείρησε να στείλει στη Δυτική Ευρώπη τη Μεγάλη Ρωσική Πρεσβεία με στόχο συγκεκριμένα καθήκοντα εξωτερικής πολιτικής, η οποία όμως κατέληξε σε αποτυχία. Παρά την αποτυχία η σημασία της φάνηκε τους αμέσως επόμενους αιώνες αποτελώντας ιστορικό ορόσημο για τις σχέσεις της Ρωσίας με τις δυτικές δυνάμεις και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.⁵⁵

Αργότερα την εποχή της Μεγάλης Αικατερίνης η Ρωσική Αυτοκρατορία ξεκίνησε να συνάπτει συστηματικά προξενικές σχέσεις με την οθωμανική, στην οποία κατά τους επόμενους αιώνες έστρεψε την προσοχή της διεκδικώντας πολιτικά συμφέροντα. Τη στιγμή αυτή ξεκινάει να εμφανίζεται ο πολιτικός προσανατολισμός της Ρωσίας προς τις ανατολικές χώρες. Έτσι οι πληροφορίες που ζητούνται τον 18^ο αιώνα δεν περιέχουν μόνο λεπτομέρειες για το εμπόριο και την προστασία των εμπορών αλλά περιλαμβάνουν και στρατιωτικά ζητήματα. Ακόμη ο πρόξενος μπορούσε να μεσολαβεί σε όλα τα ζητούμενα που αφορούσαν τους Ρώσους υπηκόους και να παρακολουθεί την ακριβή τήρηση συνθηκών και συμφωνιών ανάμεσα στα κράτη. Το 1858 προστέθηκε και μία σημαντική καινοτομία στα καθήκοντά του που σύμφωνα με αυτή μπορούσε να εκτελεί συμβολαιογραφικές πράξεις και να πιστοποιεί διάφορα έγγραφα με τη σφραγίδα του Προξενείου. Η Ρωσία έπρεπε με κάποιον τρόπο να μένει ενημερωμένη και να γνωρίζει τι συμβαίνει στα ξένα εδάφη.

Νωρίτερα τον Ιούλιο του 1856⁵⁶ ο Υπουργός Εξωτερικών της Ρωσίας πήρε την απόφαση για την επέκταση του προξενικού δικτύου αναλύοντας την ανάγκη υποστήριξης της Ορθόδοξης εκκλησίας στην ανατολή και τη σημασία της συλλογής πληροφοριών στα λιμάνια της Μεσογείου και της Μαύρης θάλασσας. Οι Ρώσοι πρόξενοι στην ευρωπαϊκή Τουρκία λειτουργούσαν ως αρωγοί της ανατολικής πολιτικής του κράτους τους.

⁵⁴ Елена В. Сафронова, «Эволюция Функций Консульских Учреждений Российской Империи В Хviii-Начале Хх Вв.», НОМОТНЕТІКА: Філософія. Соціологія. Право (2007), σ.150-155

⁵⁵ Владимир И. Винокуров, «Великое русское посольство Петра I», газета история, интернет-версия, 29.09.2017

⁵⁶ Lora Aleksandrovna Gerd, ό.п., σ.1

Κάποια από τα καθήκοντά τους ήταν η διατήρηση και η διασφάλιση της ακεραιότητας της Ορθοδοξίας, η προτεραιοποίηση της ρωσικής επιρροής στους πολιτιστικούς και εκπαιδευτικούς τομείς και η εξασφάλιση επαφών και αλληλεπίδρασης με πρόσωπα του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα για την ανεξαρτησία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι τη δεδομένη χρονική στιγμή οι εκθέσεις των προξένων όφειλαν να παρέχουν πληροφορίες για την κατάσταση των Ορθόδοξων εκκλησιών και σχολείων. Τέλος, το 1912 λόγω του κολοσσιαίου φόρτου εργασίας των προξενείων ιδρύθηκε ειδική θέση πράκτορα του Υπουργείου Εμπορίου και Βιομηχανίας προκειμένου να εκτελέσουν μια σειρά καθηκόντων στον εμπορικό και οικονομικό τομέα, που προηγουμένως είχαν ανατεθεί στους προξένους.⁵⁷

⁵⁷ Елена В. Сафронова, Ό.π., σ.150-160

Συμπεράσματα

Στις αρχές του δέκατου όγδοου αιώνα η θέση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη διεθνή πολιτική σκηνή αρχίζει να εξασθενεί και παράλληλα κάνει την εμφάνισή της η Ρωσική Αυτοκρατορία, η οποία καταφέρνει μάλιστα να γίνει το αντίπαλον δέος της. Η Ρωσία επί Μεγάλης Αικατερίνης καταφέρνει να πλεύσει στη Μεσόγειο εποφθαλμιώντας πολιτικά δικαιώματα στην περιοχή των Βαλκανίων και της Μαύρης θάλασσας ταράζοντας τις ισορροπίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η τελευταία στην προσπάθειά της να κρατήσει τα κεκτημένα της εδάφη εμπλέκεται σε συνεχείς πολέμους που με τη σειρά τους την οδηγούν σε μεγαλύτερα έξοδα χάνοντας παράλληλα μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών κτήσεων της. Χαρακτηριστικότεροι από όλες τις ένοπλες συγκρούσεις είναι οι Ρωσοτουρκικοί πόλεμοι. Από την άλλη πλευρά προκειμένου να επαναφερθεί η αρμονία συνάπτονται συνθήκες.

Η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774 έδωσε την ευκαιρία στη Ρωσία να ανοίξει τις προξενικές της αποστολές στην Κωνσταντινούπολη έχοντας ίσα δικαιώματα με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. Αυτή η κίνηση φυσικά και δυσαρέστησε την Οθωμανική Αυτοκρατορία η οποία προσπαθούσε να κρατήσει όσο πιο μακριά μπορούσε τη Ρωσία από τις κτήσεις της. Για τον παραπάνω λόγο ήταν εξαιρετικά δύσκολο να καθιερωθεί στην Κωνσταντινούπολη ρωσική διπλωματική αποστολή. Οι πολλαπλές διακυμάνσεις στις διμερείς σχέσεις από την εποχή της Ελληνικής επανάστασης ως τον Κριμαϊκό Πόλεμο δυσκόλευαν τη σταθεροποίηση των σχέσεων και η καχυποψία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς τη Ρωσία συνέχισε να υφίσταται. Με την λήξη του πολέμου στην Κριμαία οι διμερείς σχέσεις επαναλαμβάνονται σε πιο σταθερές βάσεις. Εξάλλου είχαν δημιουργηθεί κάποιες προϋποθέσεις για την ύπαρξη επαφών στα χρόνια που μεσολάβησαν. Από τη μία πλευρά όσον αφορά την Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε γίνει μια αξιόλογη πρόοδος, καθώς περί το 1870, λίγα χρόνια μετά την ίδρυση του Υπουργείου Εξωτερικών, οι μόνιμες θέσεις προξένων κάλυπταν από μεριάς της τα γεωγραφικά πλάτη της Ευρώπης, της Ασίας μέχρι και της Αμερικής.

Από την άλλη πλευρά η Ρωσία ποτέ δεν εγκατέλειψε την επιδίωξή της να διατηρεί τις προξενικές της θέσεις προκειμένου να μένει ενημερωμένη για τις εξελίξεις. Η Κωνσταντινούπολη μάλιστα, λόγω του κομβικού της σημείου ήταν ένα διεθνές κέντρο που διασταυρώνονταν τα συμφέροντα πολλών δυνάμεων και λαών. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε πως οι ευρωπαϊκές χώρες έστειλαν εκεί τους πιο έμπειρους διπλωμάτες τους.

Παράλληλα την περίοδο αυτή σημαντικό ρόλο ξεκινούν να διαδραματίζουν και οι πρόξενοι των οποίων το έργο από οθωμανικής πλευράς αρχικά δεν ήταν καθόλου οργανωμένο αλλά προσαρμοζόταν έκτακτα στην κάθε περίπτωση. Το ίδιο ίσχυε και για την ρωσική πλευρά καθώς τα αρχικά καθήκοντα του προξένου ήταν καθορισμένα και περιορίζονταν στη διευθέτηση εμπορικών και ναυτικών ζητημάτων. Μέσα σε λίγα χρόνια όμως κατέστη κατανοητή η ανάγκη μονιμοποίησης και εξέλιξης αυτών των θέσεων. Τα προξενεία δεν λειτουργούσαν πλέον ως απλά ιδρύματα για την ρύθμιση ιδιωτικών νομικών σχέσεων, αλλά καθήκον τους ήταν η αποστολή λεπτομερών εκθέσεων για πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά ζητήματα, καθώς είχαν και το δικαίωμα να παρεμβαίνουν και να υπερασπίζονται τους υπηκόους τους στα ξένα εδάφη, ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες κάθε φορά.

Συνεπώς, ο ρόλος της ρωσικής διπλωματικής υπηρεσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κατά τον 19^ο αιώνα ήταν εξαιρετικά μεγάλος, γιατί η βαλκανική κατεύθυνση ήταν από τις σημαντικότερες στη ρωσική εξωτερική πολιτική. Οι κύριες επιδιώξεις των Ρώσων προξένων μετά την ήττα στον Κριμαϊκό πόλεμο ήταν να ανακτηθούν τα χαμένα εδάφη, να κερδίσουν την εμπιστοσύνη των χριστιανικών λαών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και φυσικά να αντιμετωπίσουν την πολιτική και ιδεολογική επέκταση των δυτικών δυνάμεων της εποχής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι σχέσεις της Ηπείρου και Ηπειρωτών με τη Ρωσική Αυτοκρατορία

Η Ήπειρος συνδέεται στενά με τη Ρωσία χάρη στο μεγάλο αριθμό των ευεργετών που έζησαν και έδρασαν εκεί αφενός, αφετέρου και η ίδια εξωτερική πολιτική της Ρωσίας ήταν πάντοτε στραμμένη στα οθωμανικά εδάφη και κυρίως στη βόρεια Ελλάδα.

Βασικός λόγος της στροφής των Ελλήνων προς τη Ρωσία αδιαμφισβήτητα αρχικά αποτέλεσε το ομόδοξο των δύο λαών. Στη συνέχεια οι Ρώσοι αποδυνάμωναν με τους συνεχείς πολέμους τους την Οθωμανική Αυτοκρατορία και εμφανίστηκαν και στρατιωτικά ως εκείνοι που θα δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για την απελευθέρωση των Ελλήνων.⁵⁸ Ακόμη, η εμπιστοσύνη του υπόδουλου ελληνισμού στην Ρωσία εδραιωνόταν όλο και περισσότερο με την πάροδο του χρόνου λόγω της επαφής με Ρώσους δασκάλους, εκπαιδευτικούς, κληρικούς, μοναχούς, με την κατά καιρούς μετανάστευση των Ελλήνων στο ρωσικό έδαφος και φυσικά με τις ευνοϊκές συνθήκες οικονομικής άνθισης που υπέγραψε η Ρωσία με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) και του Αϊναλί Καβάκ (1779).⁵⁹ Όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να ενδυναμωθούν οι δεσμοί ανάμεσα στους δύο λαούς και μάλιστα αυτό επιβεβαιώνεται από το αίσθημα ρωσοφιλίας το οποίο διακατείχε όχι μόνο λαϊκούς ανθρώπους αλλά και σημαίνοντες προσωπικότητες της εποχής, όπως ο Ευγένιος Βούλγαρης ο οποίος είχε καταφύγει στην Ρωσία, καθώς και άλλοι οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει στη Δύση ή έμειναν στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας.⁶⁰

⁵⁸ Ελευθερία Νικολαΐδου, «Ηπειρώτες απόδημοι στην Ρωσία τον 19^ο αιώνα και η συμβολή τους στην ανάπτυξη της Ηπείρου», ανακοίνωση στο Β' Ελληνορωσικό συμπόσιο, 1985, σ.103

⁵⁹ Δημήτρης Λουλές, «Commerical Relations between Russia and Greece during the Post-Revolutionary Period (1828-1843)», *Ελληνικές Ανακοινώσεις στο Ε' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης*, Αθήναι 1985, σ.163-182

⁶⁰ Ελευθερία Νικολαΐδου, ό.π. σ.104-105

Όσον αφορά τη χρονική στιγμή της έναρξης της αποδημίας των Ηπειρωτών αυτή είναι δύσκολο να προσδιοριστεί με ακρίβεια, υποστηρίζεται όμως ότι οι Ζαγορίσιοι ξεκίνησαν να αποδημούν από τον 12ο αιώνα και οι Γιαννιώτες από τον 10ο και 11ο αιώνα, ακολουθώντας κάτοικοι και άλλων Ηπειρωτικών περιοχών. Αργότερα, τον 17ο αιώνα, συγκεκριμένα το 1647 αναφέρονται Ζαγορίσιοι έμποροι γούνας σε ρωσικές πόλεις. Τους αμέσως επόμενους αιώνες το μεταναστευτικό ρεύμα θα εκτοξευθεί προς πολλές κατευθύνσεις και ιδιαίτερα προς τη Ρωσία.⁶¹

Αναλυτικότερα, το μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Ρωσία αυξήθηκε μετά το ρωσοτουρκικό πόλεμο του 1770-1774. Στη μετανάστευση οδήγησε ο φόβος των αντιποίνων και για το λόγο αυτό πολλοί εκπατρίστηκαν και αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στην Αυστρία, Ουγγαρία, αλλά κυρίως στη Ρωσία πυκνώνοντας τον ελληνικό πληθυσμό μεγάλων πόλεων όπως της Μόσχας και της Νίζνας στις οποίες υπήρχαν συγκροτημένες ελληνικές κοινότητες.⁶² Η Αικατερίνη Β' προσπαθεί να συνεχίσει το έργο του Μεγάλου Πέτρου κτίζοντας πόλεις και χωριά προάγοντας το εμπόριο, την γεωργία, τη μεταλλουργία και τη βιομηχανία. Επιπλέον, καθώς η ανάγκη για εργατικά χέρια ήταν μεγάλη προκειμένου να καλλιεργηθούν οι απέραντες γαίες των νέων χωρών ευνόησε και προστάτευσε τους στρατιώτες και τους ναύτες για να συνεχίσει τους πολέμους κατά των Τούρκων και παράλληλα να βοηθήσει τη μετανάστευση των Ελλήνων με τους οποίους άλλωστε ήταν συνδεδεμένο και το πολιτικό «ελληνικό» της σχέδιο.⁶³ Τέλος, ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1787-1792, στον οποίο ενεργή συμμετοχή είχε ο Ελληνισμός, έδωσε νέα ώθηση στο κύμα των μεταναστών που κατευθύνθηκαν προς τα νεοαποκτηθέντα εδάφη της Ουκρανίας, πυκνώνοντας τον ελληνικό πληθυσμό πόλεων, όπως για παράδειγμα της Οδησσού.⁶⁴ Τέλος, αξίζει να αναφερθεί πως δύο από τα τρία ιδρυτικά μέλη της Φιλικής Εταιρείας, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ και ο Νικόλαος Σκουφάς,

⁶¹ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση του Ελληνισμού πριν από την επανάσταση βλ. Γεώργιος Πλουμίδης, *Ο Ελληνισμός της Ηπείρου στις παραμονές της απελευθέρωσής του*, Ιωάννινα, 1977

⁶² Απόστολος Βακαλόπουλος ό.π., σ.457

⁶³ Στο ίδιο, σ.459

⁶⁴. Ελευθερία Νικολαΐδου, ό.π σ.106

κατάγονταν από την Ήπειρο και είχαν μεταναστεύσει στη Ρωσία. Μέχρι σήμερα είναι γνωστοί 34 Ηπειρώτες Φιλικοί, ανάμεσα στους οποίους υπήρχαν και ευεργέτες όπως ο Μάνθος Ριζάρης.⁶⁵

Οι κυριότερες πόλεις στις οποίες μετανάστευσαν και διέπρεψαν οι Ηπειρώτες ήταν οι εξής: Μόσχα, Νίζνα, Οδησσός και Αγία Πετρούπολη. Στη Μόσχα τις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου}, όταν ακόμα δεν είχαν αναπτυχθεί τα μεγάλα εμπορικά κέντρα, η ελληνική κοινότητα ήταν πολυπληθής, αργότερα όμως εξασθένησε. Η Μόσχα υπήρξε για τον ελληνισμό της Ρωσίας το μεγάλο οικονομικό, εμπορικό, πνευματικό και εκπαιδευτικό κέντρο με επιρροή σε ολόκληρη την τσαρική Ρωσία. Στη Νίζνα στις 2 Μαΐου 1657 αναγνωρίστηκε με αυτοκρατορικό διάταγμα η ελληνική κοινότητα η οποία εξελίχθηκε σε μεγάλο οικονομικό και εκπαιδευτικό κέντρο του Ελληνισμού κατά τον 18^ο αιώνα. Η Οδησσός ήδη από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα ξεκίνησε να δέχεται σημαντικό αριθμό Ελλήνων μεταναστών οι οποίοι δραστηριοποιούνταν στον εμπορικό τομέα. Μάλιστα η ελληνική κοινότητα κατά την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα διακρίνονταν για τις αξιόλογες λέσχες, αδελφότητες, εκπαιδευτήρια και εκκλησίες. Τέλος, μετά την ίδρυση της Αγίας Πετρούπολης (27 Μαΐου 1703) αρχίζουν να εγκαθίστανται Έλληνες μετανάστες και ιδιαίτερα οι προσπάθειές τους ενθαρρύνονται στα χρόνια της αυτοκρατορίας της Μ. Αικατερίνης με απόγειο τον 19^ο αιώνα που αποτελούν πλουσιότητα κοινότητα με σημαντική δραστηριότητα.⁶⁶

Τα παραπάνω συμπεράσματα προκύπτουν από τα επαρκή στοιχεία που υπάρχουν σχετικά με τους επώνυμους ευεργέτες που μετανάστευσαν στη Ρωσία και κατάγονταν από την Ήπειρο (σύνολο 42 Ηπειρώτες ευεργέτες), οι οποίοι σταδιοδρόμησαν ως έμποροι τον 19^ο αιώνα. Ακόμη, εκτός από αυτούς υπάρχουν τα ονόματα και άλλων Ηπειρωτών που ήταν εγκατεστημένοι στη Ρωσία και με εντολές και διαθήκες άφησαν μικρά κληροδοτήματα.⁶⁷ Οι προσφορές και οι στερήσεις όλων των παραπάνω

⁶⁵ Στο ίδιο, σ.113

⁶⁶ Στο ίδιο, σ. 108-109

⁶⁷ Στο ίδιο, σ.109-113

στόχευαν στην κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων που άφηναν πίσω για να μην ακολουθήσουν και αυτοί τον επίπονο δρόμο της μετανάστευσης. Κατά δεύτερο λόγο τα χρηματικά ποσά αποσκοπούσαν στη μόρφωση και στην οικονομική ανάπτυξη των Ηπειρωτών και κατ' επέκταση ολόκληρου του Ελληνισμού τόσο προεπαναστατικά όσο και μετέπειτα. Σαφώς και ο στόχος επετεύχθη καθώς η δραστηριότητα των ξενιτεμένων ωφέλησε σημαντικά την οικονομία κατά τον 19^ο αιώνα. Από την άλλη πλευρά και η Ρωσία στάθηκε ιδιαίτερα φιλόξενος τόπος για τους εκπατρισμένους Ηπειρώτες του 19^{ου} αιώνα. Στη νέα τους πατρίδα εργάστηκαν με ζήλο και με την αξία τους συγκέντρωσαν πλούτο για την εξυπηρέτηση υψηλότερων στόχων και οραμάτων. Σύμφωνα με το Χρήστο Χρηστοβασίλη πολλοί από αυτούς αναπαύονται στη Μόσχα, στη μονή Δονσκόι και οι επιτύμβιες επιγραφές τους είναι στα ελληνικά.⁶⁸

Ακόμη, οι σχέσεις της Ρωσίας με την Ήπειρο καθώς και η συστηματική ανάμειξη της πρώτης σε ζητήματα που αφορούσαν τη δεύτερη διαφαίνεται στην περίπτωση των δύο μεγάλων ημιανεξάρτητων πασαλικιών που υπήρχαν στην περιοχή, της Αλβανίας και της Ηπείρου. Τα πασαλίκια της Σκόδρας και των Ιωαννίνων διοικούνταν από μουσουλμάνους αξιωματούχους οι οποίοι επέκτειναν τη δικαιοδοσία τους όχι μόνο σε όλη την Αλβανία, και στο Κόσοβο, καθώς επίσης σε μεγάλα τμήματα της Ελλάδας, όπως και της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας. Οι πασάδες για να διασφαλίσουν την εξουσία τους αναζητούσαν ξένους προστάτες, χωρίς να είναι λίγες οι φορές που απευθύνονταν στη Ρωσία. Αφενός στόχευαν στη μεγάλη δύναμη της Αυτοκρατορίας, αφετέρου και στο ίδιο το κύρος που είχε η χώρα μεταξύ των πολυπληθών χριστιανικών πληθυσμών που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία της. Από την άλλη πλευρά η κατάσταση αυτή διευκόλυνε τη Ρωσία, να υπονομεύει δηλαδή τις θέσεις της Πύλης χρησιμοποιώντας τη δύναμη των Αλβανών πασάδων.⁶⁹

⁶⁸ Λέανδρος Βρανούσης, «Ο Χρ. Χρηστοβασίλης στη Ρωσία», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, τ. Ε' (1983), σ.346

⁶⁹ Γρηγόρης Λ. Αρς, *Η Ρωσία και τα πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου. 1759-1831. Έγγραφα ρωσικών αρχείων*, Αθήνα 2007, σ.15

Αναλυτικότερα, το πασαλίκι της Σκόδρας δημιουργήθηκε το 1756 και ο Μεχμέτ μπέης Μπουσατλής, απόγονος μίας από τις πιο πλούσιες και αρχοντικές τοπικές φεουδαλικές οικογένειες, κατέλαβε την εξουσία στην περιοχή αναγκάζοντας την Πύλη να εγκρίνει το αξίωμά του. Για 75 χρόνια το πασαλίκι διοικούνταν από μέλη της οικογένειας του Μπουσατλή αμφισβητώντας τις διαταγές της Πύλης ολοένα και περισσότερο με το πέρασμα του χρόνου. Ο γιός του, ο Μαχμούτ πασάς που ανέλαβε τη διοίκηση το 1776 προκάλεσε την προσοχή της Αγίας Πετρούπολης, καθώς ήταν φανερό ότι θα μπορούσε να φανεί χρήσιμος σε περίπτωση νέου πολέμου με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το Φεβρουάριο του 1783, ο υπάλληλος του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων, Αντώνιος Παλλαδοκλής, απευθύνθηκε στην Αικατερίνη Β' προτείνοντάς της να συναφθούν σχέσεις με τους Αλβανούς μουσουλμάνους «για κάθε περίπτωση πολέμου». Για τη δημιουργία σχέσεων με τους Αλβανούς, και ιδιαίτερα με τον Μαχμούτ πασά, πρότεινε να ιδρυθεί Προξενείο στη Δαλματία, που βρισκόταν τότε υπό βενετική κυριαρχία. Η Αικατερίνη συμφώνησε με τα επιχειρήματα του Παλλαδοκλή και διόρισε τον ίδιο πρόξενο στη Δαλματία. Σύμφωνα με το υπόμνημά του, ο Αντώνιος Παλλαδοκλής ήταν γεννημένος στη Λέσβο και μετακόμισε στη Ρωσία το 1762.⁷⁰ Ο Μαχμούτ πασάς παρόλο που συμμάχησε με τη Ρωσία οι σχέσεις τους διακόπηκαν λόγω ξαφνικών γεγονότων. Η Αγία Πετρούπολη συνέχισε όμως να παρακολουθεί την κατάσταση στην περιοχή και εκτός από τις εκθέσεις του Α. Παλλαδοκλή, από το 1789 άρχισαν να φθάνουν λεπτομερείς και εκθέσεις του Αντώνη Τζίκα, ο οποίος ανέλαβε καθήκοντα γενικού πρόξενου της Ρωσίας στο Ντουμπρόβνικ (Ραγούζα). Ο Α. Τζίκας με καταγωγή από αρχοντική οικογένεια της Χειμάρας προσελήφθη στη ρωσική υπηρεσία κατά τη διάρκεια της «αποστολής του Αρχιεπελάγου» και υπηρέτησε στο επιτελείο του Α. Ορλώφ στο οποίο και διαχειριζόταν σημαντικές υποθέσεις.⁷¹

⁷⁰ Στο ίδιο, σ.16-20

⁷¹ Στο ίδιο, σ.20-21

Από την άλλη πλευρά λίγο νοτιότερα το 1787 την εξουσία στα Ιωάννινα αναλαμβάνει ο Αλή πασάς Τεπελενλής από την Αλβανία. Σε μικρό χρονικό διάστημα καταφέρνει να ενισχύσει την επιρροή του και τα εδάφη που είχε υπό τον έλεγχό του. Τα γεγονότα αυτά ήταν αρκετά για να προκαλέσουν την προσοχή της Ρωσίας. Έτσι τον Αύγουστο του 1786 καταφτάνει στην Άρτα ο Πάνος Μπιτζίλης, γόνος αρχοντικής οικογένειας της Χειμάρρας, με την ιδιότητα του «Γενικού Προξένου της Ρωσίας στην Αλβανία και τη Χειμάρρα». Στις εκθέσεις του αναφέρει λεπτομέρειες που αφορούν την κατάσταση στην Αλβανία και την Ήπειρο στις παραμονές του ρωσοτουρκικού πολέμου και την ανέλιξη του Αλή πασά. Μάλιστα, γίνεται λόγος για τις προσπάθειες του τελευταίου να αυτονομηθεί από την Πύλη και να γίνει ανεξάρτητος κυβερνήτης υπό την προστασία της Ρωσίας. Κάτω από αυτές τις συνθήκες τον Αύγουστο του 1791 ξεκινούν οι διπλωματικές ενέργειες καθώς κιόλας οι πολεμικές επιχειρήσεις είχαν σταματήσει και είχε υπογραφεί προσωρινό σύμφωνο ειρήνης. Ο Grigory Potyomkin θα συνέχιζε τις επαφές του με τον Αλή πασά όμως πέθανε στις 5 Οκτωβρίου και οι υποσχέσεις ξεχάστηκαν μετά την υπογραφή ειρήνης στο Ιάσιο. Το γεγονός αυτό ανησύχησε τον διοικητή των Ιωαννίνων ο οποίος προσπάθησε να υπενθυμίσει στις ρωσικές αρχές τις υπάρχουσες συμφωνίες. Με το θάνατο της Αικατερίνης οι επαφές έπαυσαν, αποκαταστάθηκαν όμως λίγα χρόνια αργότερα το 1804.⁷²

Βέβαια ένα άλλο γεγονός που συντέλεσε στη ριζική αλλαγή της θέσης της Ρωσίας ήταν η σύμβαση της Κωνσταντινούπολης του 1800, σύμφωνα με την οποία τα νησιά του Ιονίου που παλαιότερα ανήκαν στους Βενετούς με την ίδρυση της Ιονίου Πολιτείας πέρασαν στην προστασία της Ρωσίας, μετατρέποντάς τα η τελευταία σε στρατιωτικές βάσεις για ναυτικές και χερσαίες δυνάμεις. Υπό αυτές τις συνθήκες στις 17 Νοεμβρίου 1804 εγκαθίσταται στην Άρτα ο πρόξενος της Ρωσίας Γεώργιος Φλώρης, ο οποίος είχε ελληνική καταγωγή και υπηρετούσε τον ρωσικό κρατικό μηχανισμό από το 1788 συμμετέχοντας μάλιστα εθελοντικά στους πολέμους στη Μεσόγειο με τους Τούρκους. Στο μεταξύ η Άρτα πλέον αποτελεί μέρος του

⁷²Στο ίδιο, σ.21-24

μεγάλου πασαλίκιού των Ιωαννίνων, όπου, εκτός από την Ήπειρο, συμπεριλήφθηκαν η Θεσσαλία και σημαντικό τμήμα της νότιας Αλβανίας. Παρόλο που η θέση του Φλώρη ήταν στην Άρτα, ο ίδιος τον περισσότερο χρόνο βρισκόταν στα Ιωάννινα, λειτουργώντας ουσιαστικά ως αντιπρόσωπος της ρωσικής κυβέρνησης στον Αλή πασά.

Από την παραπάνω κατάσταση φυσικά δεν έλειπαν και τα παράπονα και από τις δύο πλευρές. Η Ρωσία κατηγορούσε τον Αλή πασά για τις βλέψεις του να προσαρτήσει τη «βενετική» Αλβανία η οποία αποτελούσε αυτόνομη διοικητική μονάδα (όπως ορίστηκε στη σύμβαση της Κωνσταντινούπολης) και για την επιθετικότητά του προς την υπό ρωσικής προστασίας Χειμάρρα. Με τη σειρά του και ο Αλή πασάς δεν ήταν ευχαριστημένος με τις ρωσικές αρχές στο Ιόνιο διότι πολεμώντας εναντίον των φεουδαρχών της Τσαμουριάς πολεμούσαν και εναντίον του. Παρά τις διαφωνίες και τις τριβές όμως ο Αλή πασάς δεν σταμάτησε να αποσκοπεί στον αρχικό του σχεδιασμό, που δεν ήταν άλλος από την εξωτερική υποστήριξη της Ρωσίας λόγω του τεράστιου κύρους μεταξύ των υπηκόων του. Στον ρωσοτουρκικό πόλεμο όμως του 1806 ο Φλώρης συνελήφθη και οι σχέσεις με τη Ρωσία διακόπηκαν προσωρινά και συνεχίστηκαν μετά το 1809. Αξιοσημείωτο όμως αποτελεί το ότι το 1806 στην Αυλώνα ιδρύθηκε για πρώτη φορά ρωσικό Προξενείο και πρόξενος διορίστηκε ο Ζαχαρίας Μπιτζίλης, που ήταν Αλβανός-Χειμαριώτης γόνος γνωστής οικογένειας, η οποία υπηρέτησε τη ρωσική αυλή την εποχή του πολέμου του 1768-1774.⁷³ Στη Βιέννη όπου βρισκόταν το 1813 του δόθηκε η εντολή από τον υπουργό Εξωτερικών Ν.Ρ. Rumyantsev να κατευθυνθεί προς τη νεο-ιδρυθείσα θέση προξένου στην Ήπειρο, στην αυλή του Αλή πασά. Ο ρόλος που του ανέθεσε ήταν περισσότερο κατασκοπευτικός, διότι ήταν υπεύθυνος να αποκαλύπτει τις σκευωρίες Γάλλων στην περιοχή της Αδριατικής, καθώς και να καλλιεργεί σχέσεις φιλίας και εμπιστοσύνης με τον Αλή πασά. Ο τελευταίος όπως έχει προαναφερθεί αναζητούσε τη ρωσική προστασία, και τη δεδομένη στιγμή την είχε μεγάλη ανάγκη, διότι απειλούνταν από τον σουλτάνο Μαχμούτ Β'. Οι επίσημες διαπραγματεύσεις προκειμένου να

⁷³Στο ίδιο, σ.24-25

υπαχθεί υπό ρωσική κυριαρχία ξεκίνησαν τον Απρίλιο του 1820, όμως η διαφορετική έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων του Μαχμούτ Β' άλλαξαν το ρου των πραγμάτων. Έτσι ο πασάς βρέθηκε πολιορκημένος στο κάστρο της πόλης, όπου και δολοφονήθηκε στις 24 Ιανουαρίου του 1822 από τους Τούρκους. Τέλος, το πασαλίκι της Σκόδρας συνέχισε να υφίσταται για 10 χρόνια μετά από τη διάλυση του πασαλικιού των Ιωαννίνων.⁷⁴

Συμπερασματικά, η Ρωσική Αυτοκρατορία στήριζε με την εξωτερική πολιτική της τους υποδουλωμένους Έλληνες, αποβλέποντας φυσικά και αυτή στα δικά της οφέλη. Πολλές φορές συγκρούστηκε στρατιωτικά με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και έπειτα προχώρησε σε διπλωματικές διαπραγματεύσεις (Ρωσοτουρκικοί πόλεμοι). Κύριος λόγος της αντιπαλότητας ήταν οι εδαφικές επεκτάσεις και η επιρροή στην γεωπολιτική ισορροπία με σκοπό τη διεκδίκηση περιοχών στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Ευρώπη. Σημαντικό είναι επίσης ότι προσπάθησε να πετύχει τους στόχους της μέσα από συχνές διπλωματικές επαφές με περιοχές που βρισκόταν υπό την κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, όπως για παράδειγμα την Ήπειρο. Η δράση του Ρωσικού Αυτοκρατορικού Προξενείου στη τελευταία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς κατά γενική ομολογία οι γενικοί πρόξενοι προσπάθησαν να στηρίξουν και να προωθήσουν τις ανάγκες των Ηπειρωτών. Συγκεκριμένα όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα και παρακάτω τους προξένους απασχόλησε ένα πλήθος ζητημάτων όπως η κατάσταση της εκπαίδευσης, η επίσημη γλώσσα των δικαστηρίων και των εγγράφων, η νομοθεσία, η ασφάλεια, οι φόροι και η συντήρηση εκκλησιών.

⁷⁴Στο ίδιο, σ.25-31

Η προξενική παρουσία στην Ήπειρο

Πριν από την απελευθέρωση της Ελλάδας οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ιδρύσει στην Άρτα προξενεία. Η πόλη αυτή παρουσίαζε μεγάλη εμπορική κίνηση διότι πραγματοποιούσε πολλές συναλλαγές με πόλεις του εξωτερικού. Για παράδειγμα, στη Βενετία, τη Τεργέστη και τη Γαλλία λειτουργούσαν σημαντικοί εμπορικοί οίκοι οι οποίοι διευθύνονταν από Άρτινους. Επιπροσθέτως, η περιοχή πέρα από το εμπορικό ενδιαφέρον κέντριζε την προσοχή και άλλων κρατών τα οποία είχαν άλλου είδους συμφέροντα, κυρίως αποσκοπούσαν να διαδεχθούν την Οθωμανική Αυτοκρατορία και είχαν ανάγκη την άμεση ενημέρωσή τους για τις εξελίξεις. Συνεπώς, μέχρι το 1881 και την ενσωμάτωση της Άρτας στο ελληνικό κράτος στην πόλη υπήρχαν πέντε πρακτορεία, το Γαλλικό, Αυστριακό, Αγγλικό, Ελληνικό και Ρωσικό.⁷⁵

Το παλαιότερο από όλα ήταν το Γαλλικό και ιδρύθηκε στις αρχές του 1702 με πρώτη έδρα τη Σαγιάδα, η οποία γρήγορα μεταφέρθηκε στην Άρτα. Η επιλογή της συγκεκριμένης πόλης έγινε επειδή αποτελούσε τον πλησιέστερο τόπο προς τη θάλασσα και παρείχε τις προϋποθέσεις για ασφαλή και άνετη εγκατάσταση των Προξένων. Ακόμα ήταν το κέντρο μιας εύφορης περιοχής που θα τροφοδοτούσε το γαλλικό εμπόριο με πρώτες ύλες για εξαγωγή. Τέλος, τα όριά του ήταν εκτεταμένα και υπολογίζονται από τις σημερινές νότιες αλβανικές ακτές μέχρι τη Ναύπακτο.⁷⁶

Ωστόσο, το Ρωσικό Αυτοκρατορικό υποπροξενείο της Άρτας είχε τη μεγαλύτερη αίγλη από όλα της περιοχής. Αρχικά ιδρύθηκε ως προξενικό πρακτορείο και λίγο αργότερα προβιβάστηκε σε υποπροξενείο, έχοντας την εποχή εκείνη όλα τα δικαιώματα που έχουν σήμερα οι πρεσβείες.⁷⁷ Δεν είναι γνωστό το πότε ακριβώς ξεκίνησε τη λειτουργία του, όμως περί στα 1785 υπάρχει μαρτυρία στα γαλλικά και βενετικά αρχεία. Από την

⁷⁵ Ευστρ. Μ. Πατσαλιά, «Έγγραφα απ' το αρχείο του Ρωσικού Υποπροξενείου της Άρτας», Σκουφάς, τεύχος 1, (1955), σ.4

⁷⁶ Γεώργιος Σιορόκας, *Το Γαλλικό Προξενείο της Άρτας (1702-1789)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1980, σ.19-27

⁷⁷. Ευστρ. Μ. Πατσαλιά, ό.π σ.4-6

Ρωσία έρχονταν γούνες και βελούδα. Ειδικά οι γούνες ήταν αγαπητές στους Οθωμανούς αξιωματούχους και τσιφλικάδες όπως και στους Έλληνες εμπόρους και πλούχιοντες. Όμως, κάθε φορά που η Ρωσία βρίσκονταν σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, οι Τούρκοι διέκοπταν το εμπόριο. Στα 1786 φαίνεται πρόξενος της Άρτας ο Χειμαριώτης Πάνος Μπετσίλης ή Μπεκίλης, πρώην ταγματάρχης του Ρωσικού στρατού. Με την έναρξη των Ορλοφικών ο Μπεκίλης πρόλαβε και έφυγε με το επιτελείο του στη Πρέβεζα. Αργότερα, μετά τα Ορλοφικά το Προξενείο επανήλθε. Από την Άρτα για την Ρωσία πάλι έφευγε μετάξι, που τόσο αγαπούσαν οι Ρώσοι. Παραπέρα δε μπορούσαν να δραστηριοποιηθούν οι Χριστιανοί Έλληνες με πασαπόρτο στη Ρωσία. Ακόμη, στα ρωσικά αρχεία πέρα από τον Νικόλαο Σκουφά, υπάρχουν αναφορές για τους αδερφούς Νίκο και Πέτρο από το Σαλιγκόρ της Νάρτας δηλαδή από τη Σαλαώρα Άρτας.

Επιπροσθέτως δύο ακόμα πρόξενοι των οποίων βρίσκει κανείς υλικό είναι ο Νικόλαος Βαρζέλης και ο γιος του Γεώργιος. Ο πρώτος εγκαταστάθηκε στην Άρτα το 1844, απέκτησε σημαντική περιουσία και τη θέση του ανέλαβε μετά το θάνατό του ο Γεώργιος. Ο αδερφός του Θεόδωρος κατείχε εκλεκτή θέση στη ρωσική αυλή και έτσι έγινε η σύνδεση της οικογένειας Βαρζέλη με τη Ρωσία. Οι πληροφορίες που μετέφεραν στις προϊστάμενες αρχές τους σχετίζονταν με τις στρατιωτικές δυνάμεις και τα οχυρά των Τούρκων.⁷⁸ Καταλήγοντας, μετά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα το ρωσικό Υποπροξενείο της Άρτας θα έχει καθαρά κατασκοπευτικό ρόλο, πάντα με εκπρόσωπο Έλληνα υποπρόξενο και έχει αφήσει πολλές πληροφορίες για την περιοχή.

⁷⁸ Στο ίδιο, σ.4-6

Το Ρωσικό Αυτοκρατορικό Προξενείο στα Ιωάννινα

Η διπλωματική παρουσία της Ρωσίας στα Γιάννενα χρονολογείται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και ένδειξη του αυξανόμενου ενδιαφέροντος της Πειρούπολης για την κατάσταση στην Ήπειρο είναι ο διορισμός από την δεκαετία 1860 διπλωματών Ρωσικής, αντί Ελληνικής καταγωγής.⁷⁹ Έτσι σε ένα κομβικό δρόμο είχε δημιουργηθεί ένα σημείο αναφοράς στην πόλη, το ρωσικό Προξενείο.

⁸⁰ Εικόνα 1: Το Ρωσικό Προξενείο Ιωαννίνων στην οδό Βαλαωρίτου.

Οι πρόξενοι ως υπηρεσιακά πρόσωπα, ήταν υπεύθυνοι για μια σειρά αρμοδιοτήτων και ενεργειών. Αρχικά έφεραν την ευθύνη για την προστασία των σχέσεων ανάμεσα στα κράτη. Εξαιτίας της πίεσης που είχε ασκήσει η Ρωσία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, τα Προξενεία της εξελίχθηκαν σε ισχυρούς προστάτες των χριστιανών με δικαίωμα να επεμβαίνουν σε ζητήματα που αφορούσαν τη ζωή και την περιουσία τους. Επιπλέον, συμμετείχαν ενεργά σε διπλωματικές συναντήσεις και διαπραγματεύσεις για την επίλυση διεθνών ζητημάτων, αλλά και παρείχαν μεμονωμένα

⁷⁹ Δημήτρης Λουλές, ό.π., σ.42

⁸⁰ https://www.greek-language.gr/digitalResources/files/image/literature/urban/Ioannina_image_70.jpg

υποστήριξη σε περιπτώσεις που έχρηζαν ανάγκης. Ακόμη, για να είναι αυτό εφικτό ήταν απαραίτητη η καταγραφή πληροφοριών και η μεταβίβαση αυτών στα αρμόδια πρόσωπα για την λήψη των σωστών αποφάσεων. Επομένως, λόγω του ευρύ κύκλου των υποχρεώσεων τους οι πρόξενοι αποτελούσαν αναντικατάστατη πηγή πληροφοριών για τους διπλωμάτες.⁸¹

Στο «Ρωσικό Αυτοκρατορικό Προξενείο Ηπείρου και Νοτίου Αλβανίας», όπως ήταν η επίσημη ονομασία του υπηρέτησαν πρόξενοι, μερικοί εκ των οποίων ήταν ο Aleksandr Semionovich Ionin, ο Konstantin Nikolaevich Leontyev και ο Nikolai Petrovich Stselkynov, οι οποίοι διαβίβαζαν τις παρατηρήσεις τους στην Ρωσική Πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη είτε απευθείας στο Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών. Επί παραδείγματι ο Aleksandr Semionovich Ionin (1836-1900) γεννήθηκε στη Μόσχα σε μια φτωχή οικογένεια ευγενών και αποφοίτησε το 1856 από το Ινστιτούτο Ανατολικών Γλωσσών Λαζαρέφσκι.⁸² Το 1857 διορίστηκε δραγομάνος στο Ρωσικό Προξενείο στο Σαράγιεβο⁸³ και από το Σεπτέμβριο του 1860 ανέλαβε καθήκοντα υπευθύνου συνολικά για οκτώ χρόνια (1860-1868) στο ρωσικό Προξενείο στα Γιάννενα και στη συνέχεια μεταφέρθηκε στη Ραγούζα (1869-1878). Στα Γιάννενα ολοκλήρωσε με μεγάλη επιτυχία τη θητεία του και τις εργασίες που του είχαν ανατεθεί και αυτό φαίνεται από τις διακρίσεις και τα βραβεία που του είχαν απονεμηθεί.⁸⁴ Η πιο σημαντική αποστολή στη διπλωματική του καριέρα ήταν ίσως στη Λατινική Αμερική, μια περιοχή καθόλου εξοικειωμένη με τη ρωσική διπλωματία, στην οποία υπηρέτησε μέχρι το 1892. Η τελευταία

⁸¹ Γκριγκόρι Αρς, «Ρώσοι διπλωμάτες το 18^ο αι. στο Αρχιπέλαγος», *1^η Ημερίδα του κέντρου Ελληνο-Ρωσικών Ερευνών Κ.Ε.Ρ.Ι.Ε.*, Σαντορίνη, Σεπτέμβριος 2006, σ.16-17

⁸² Το Ινστιτούτο Ανατολικών Γλωσσών Λαζάρεφ ιδρύθηκε το 1815 στην Μόσχα από την πλούσια οικογένεια Lazarev. Ο Hovhannes Lazarian (με το ρωσικό όνομα Ivan Lazarevich Lazarev) ήταν Ρωσο-Αρμένιος χρηματοδότης και εκατομμυριούχος αυλικός της Μεγάλης Αικατερίνης. Ο έλεγχος του ινστιτούτου πέρασε το 1827 Υπουργείο Δημόσιας Παιδείας της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και στόχευε στην εκπαίδευση Ρώσων δημοσίων υπαλλήλων και διερμηνέων.

⁸³ АВПРИ, ф. 154, оп. 710-1, д. 112, л. 6

⁸⁴ Варвара Борисовна Хлебникова, «Российский дипломат А.С. Ионин о положении Черногории после Берлинского конгресса и о внешнеполитических планах России на западе Балканского полуострова», *Славяне и Россия* (2019), σ.311

διπλωματική του θέση ήταν στην Ελβετία (1897-1900). Ο Aleksandr Ionin υπηρέτησε συνολικά για περισσότερα από 45 χρόνια στο ρωσικό υπουργείο Εξωτερικών και σχεδόν τα 30 από αυτά στη Βαλκανική Χερσόνησο, ξεκινώντας τη διπλωματική του σταδιοδρομία από τη δυτικότερη γωνιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το Βοσνιακό πασαλίκι το 1857-1860.⁸⁵

Ο δεύτερος, ο Konstantin Nikolaevich Leontyev (1831-1891) γεννήθηκε στην περιοχή Mestchov της Kaluga Gubernia σε μια αριστοκρατική οικογένεια. Αρχικά, τον Νοέμβριου του 1849 εισήχθη στην ιατρική σχολή του Πανεπιστημίου Μόσχας από την οποία και αποφοίτησε. Ωστόσο αποφάσισε να ασχοληθεί με την διπλωματία και το 1863 ξεκίνησε να υπηρετεί στο Ασιατικό Τμήμα. Στις 25 Οκτωβρίου του ίδιου έτους διορίστηκε δραγομάνος και γραμματέας στο ρωσικό Προξενείο στα Χανιά της Κρήτης και έναν χρόνο αργότερα στην Αδριανούπολη. Έπειτα συνέχισε να διευθύνει τα προξενεία στην Τούλτσεα, στα Ιωάννινα το 1869 και δύο χρόνια αργότερα στην Θεσσαλονίκη⁸⁶. Έμεινε γνωστός στην ιστορία ως φιλόσοφος, δημοσιολόγος και γεωπολιτικός που ολοκλήρωσε το ταξίδι της ζωής του αποδεχόμενος τον μοναχισμό.⁸⁷

Ο Nikolai Petrovich Stselkynov, ο οποίος διορίστηκε στη θέση του προξένου το 1910, εκδήλωσε έντονο και έμπρακτο ενδιαφέρον για την πραγματική κατάσταση της εκπαίδευσης στην πόλη των Ιωαννίνων. Ακόμη, φρόντιζε να ενημερώνει τους προϊστάμενούς του για την εξέλιξη της Αλβανικής υπόθεσης, αν και για τα συγκεκριμένα ζητήματα αρμοδιότερο ήταν το ρωσικό επίτιμο υποπροξενείο στην Αυλώνα. Κατά τη διάρκεια του πολέμου για την απελευθέρωση της πόλης έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την τύχη του άμαχου πληθυσμού των Ιωαννίνων ζητώντας μαζί με τον Γάλλο συνάδελφό του πρόσθετα μέτρα για την επιβολή της τάξης. Στις προξενικές του εκθέσεις παραθέτει εκτεταμένες πληροφορίες

⁸⁵ Ксения Валерьевна Мельчакова, «Место служения- Сараево. Первый дипломатический опыт А.С. Ионина», *Славяне и Россия* (2021), σ. 299-300

⁸⁶ Άντα Διάλλα, *Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια*, ό.π., σ.137

⁸⁷ Ангелина Юрьевна Кузубова, «Взгляды К. Н. Леонтьева на проблему организации консульского судопроизводства», *Вестник Тамбовского университета* (2007), σ. 99

στρατιωτικής φύσης και αποκαλύπτει ότι ο ίδιος περίμενε την άμυνα του Οθωμανικού στρατού σθεναρότερη. Τέλος, περιγράφει αναλυτικά τη θριαμβευτική είσοδο του Ελληνικού στρατού στα Γιάννενα, καθώς ο ίδιος πήρε μέρος στην επίσημη υποδοχή του Διαδόχου, Κωνσταντίνου, τον οποίο συνόδευαν ξένοι στρατιωτικοί παρατηρητές ανάμεσα σε αυτούς ήταν ο ρώσος συνταγματάρχης Lefkovich και ο ανταποκριτής της ρωσικής εφημερίδας Novoje Vremja λοχαγός Semionof.⁸⁸

Συμπερασματικά, την σημαντική αυτή θέση υπηρέτησαν αποτελεσματικά όλοι οι κάτοχοί της και άφησαν το στίγμα τους στην περιοχή προσπαθώντας να ισορροπήσουν ανάμεσα στις προσδοκίες των ορθόδοξων ντόπιων και του έργου του οποίου ήταν υπεύθυνοι. Το Προξενείο διαδραμάτισε έναν καθοριστικό ρόλο και οι πρόξενοι κλήθηκαν να φανούν αντάξιοι των συνθηκών την στιγμή που ένα πλέγμα ανταγωνισμών είχε ήδη αρχίσει να δημιουργείται στην περιοχή από τον προηγούμενο αιώνα. Ένα πρόσωπο το οποίο αξίζει να τονιστεί ιδιαίτερα είναι ο Skryabin Nikolai Alexandrovich, του οποίου το έργο και η αλληλογραφία θα αναλυθούν εκτενέστερα παρακάτω. Τέλος, το κτίριο του Προξενείου βομβαρδίστηκε τον Απρίλιου του 1941 λίγο πριν την οριστική συνθηκολόγηση της Ελλάδας με την Γερμανία και τελικά κατεδαφίστηκε διότι υπέστη σοβαρές ζημιές.

⁸⁸Δημήτρης Λουλές, ό.π., σ.41-54

Η ζωή και η διπλωματική σταδιοδρομία του Nikolai Alexandrovich Skryabin

Ο Nikolai Alexandrovich Skryabin γεννήθηκε στις 18 Φεβρουαρίου 1849 και καταγόταν από οικογένεια ευγενών της Μόσχας. Ο πατέρας του, Aleksei Ivanovich Scriabin (1770-1820), ο οποίος έχοντας τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη συμπεριλήφθηκε στο δεύτερο μέρος του γενεαλογικού βιβλίου των ευγενών της επαρχίας της Μόσχας το 1858. Το 1868 ολοκλήρωσε ένα πλήρες πρόγραμμα σπουδών στο 4^ο Γυμνάσιο Μόσχας και εισήλθε στη νομική σχολή του Πανεπιστημίου της Μόσχας αλλά δεν περάτωσε τις σπουδές του. Το 1870 στην πόλη Vladimir παντρεύτηκε τη σύζυγό του Lyubon Petrovna Shchetinina και ένα χρόνο αργότερα, τα Χριστούγεννα του 1871 γεννήθηκε στη Μόσχα ο γιος του Alexander Ivanovich Scriabin,⁸⁹ ο οποίος από μικρή ηλικία έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μουσική και έπειτα έγινε σπουδαίος πιανίστας και εκπρόσωπος του συμβολισμού. Ωστόσο, ένα χρόνο αργότερα εξαιτίας της ταχέως αναπτυσσόμενης ασθένειας (πνευμονική φυματίωση) της Lyubon, ο Nikolai αποφάσισε να την ακολουθήσει στην Ελβετία για θεραπεία, όμως υπέκυψε το 1873 στο Acro όπου και τάφηκε. Ο δεύτερος γάμος του Nikolai ήταν με μια Ιταλίδα υπήκοο Olga Ilyinichna Fernandez. Από αυτό τον γάμο απέκτησε τέσσερις γιους και μία κόρη.

⁸⁹ <https://muzeemania.ru/2021/10/29/nikolaj-skryabin/>

Εικόνα 2: Φωτογραφία. Skryabin Nikolai Alexandrovich δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1870.

Τον Μάρτιο του 1874 εισήχθη στο Εκπαιδευτικό Τμήμα Ανατολικών Γλωσσών στο Ασιατικό Τμήμα.⁹⁰ Στην επιλογή του ρόλο έπαιξε η σύστασή του από ένα διάσημο πολιτικό του Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1856 – 1882), εξαιρετικού διπλωμάτη του 19^{ου} αιώνα και τελευταίου καγκελάριου της Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1867 – 1883)

⁹⁰ ЦГА города Москвы, ф. 4, оп. 8, ед. хр.1288. Лл. 189–190

Aleksander Michailovich Gortsakov⁹¹ (1798–1883).⁹² Με την ολοκλήρωση των σπουδών του, 22 Απριλίου 1878, ο N. A. Skryabin διορίστηκε να υπηρετήσει στο Ασιατικό Τμήμα του Υπουργείου Εξωτερικών και στο τέλος του ίδιου έτους τοποθετήθηκε στην πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη. Γρήγορα ανέβηκε βαθμίδα, αφού διορίστηκε γραμματέας και δραγομάνος στο Γενικό Προξενείο Θεσσαλονίκης, για δύο χρόνια, από το 1879 έως το 1881, διηύθυνε το Προξενείο. Στη συνέχεια, κατείχε προξενικές θέσεις σε διάφορες πόλεις των βαλκανικών επαρχιών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Από το 1883 έως το 1889 ήταν αντιπρόξενος στη Μπίτολα, από το 1889 έως το 1898 πρόξενος στα Ιωάννινα, και έπειτα μέχρι το 1900, πρόξενος στην Αδριανούπολη.

Στη συνέχεια, εγκατέλειψε την Αδριανούπολη και τον Μάρτιο του 1901 διορίστηκε πρόξενος στο Kharpert (Harput) στην περιοχή της Αρμενίας. Στη συνέχεια, από το 1904, ακολούθησε η θέση του Γενικού Προξένου στο Ερζερούμ. Από τη θέση αυτή, με ανώτατη διαταγή του πολιτικού τμήματος της 31^{ης} Ιουλίου 1909, απομακρύνθηκε από το επιτελείο λόγω ασθένειας.⁹³ Τα επόμενα χρόνια της ζωής του τα πέρασε στη Λωζάνη όπου ζούσε στη λεωφόρο d'Ouchy, πρώτα στον αριθμό 27, και από τον Ιούνιο του 1914 στον αριθμό 31. Δύο χρόνια αργότερα στις 11.11.1911, στις σελίδες της Gazette de Lausanne στην ενότητα ειδήσεων ανακοινώθηκε: «Εκδόθηκε ένα exequatur στον Nikolai Scriabin, έναν συνταξιούχο κρατικό σύμβουλο, για να εκτελέσει τα καθήκοντα του Ρώσου προξένου με κατοικία στη Λωζάνη». Για αυτήν τη θέση δεν του δόθηκε μισθός, αλλά του δόθηκε το δικαίωμα να διατηρεί υπέρ του μέρος των εσόδων από την

⁹¹ Ο Aleksander Michailovich Gortsakov (15 Ιουλίου 1798- 11 Μαρτίου 1883) ήταν Ρώσος διπλωμάτης και πολιτικός με καταγωγή από πριγκιπική οικογένεια. Υπήρξε στενός φίλος του Alexander Sergeyevich Pushkin όπου πραγματοποίησαν μαζί τον πρώτο κύκλο των σπουδών τους. Η πρώτη του διπλωματική διαπραγμάτευση ήταν ο γάμος της Μεγάλης Δούκισσας Όλγας Νικολάεβνα με τον Κάρολο της Βυρτεμβέργης (1846). Τον Ιούλιο του 1863 ανέλαβε την θέση του Καγκελάριου του Ρωσικής Αυτοκρατορίας και λίγα χρόνια αργότερα το 1878 τιμήθηκε ως ο πρώτος πληρεξούσιος της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου, ωστόσο τα καθήκοντά του τα ανέλαβε ο Pyotr Andreyevich Shuvalov. Ο ίδιος θεώρησε την συνθήκη αυτή ως την μεγαλύτερη αποτυχία της καριέρας του, διότι η Ρωσία ταπεινώθηκε για άλλη μια φορά παρόλο που ανέκτησε το χαμένο μέρος της Βεσσαραβίας. Το 1882 παραιτήθηκε, την θέση του ανέλαβε ο Nikolay de Girs, πέθανε στο Baden- Baden και τάφηκε στο μοναστήρι Strelna, κοντά στην Αγία Πετρούπολη.

⁹² <https://muzeemania.ru/2021/10/29/nikolaj-skryabin/>, ό.π.

⁹³ Στο ίδιο <https://muzeemania.ru/2021/10/29/nikolaj-skryabin/>

άσκηση προξενικών πράξεων.⁹⁴ Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι σημαντικός αριθμός ανθρώπων από τη Ρωσία κατοικούσαν ή ταξίδευαν στη Λωζάνη. Ακόμη πολλές προξενικές δραστηριότητες και εμπορικές σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Ελβετίας έπρεπε να επικυρώνονται από το Προξενείο. Ο διακεκριμένος πρόξενος πέθανε την 1^η Ιανουαρίου 1915 σε ηλικία 65 ετών και τάφηκε στο νεκροταφείο Montoie της Λωζάνης.⁹⁵

Εικόνα 3: Τελετουργικό πορτρέτο του Skryabin Nikolai Alexandrovich.

Από τη βεβαίωση υπηρεσίας του N.A. Skryabin:

«Την 1^η Οκτωβρίου 1878 διορίστηκε ως φοιτητής στην πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης. Ένα χρόνο αργότερα στις 4 Ιανουαρίου 1879 με απόφαση της Διοικούσας Γερουσίας προήχθη για προϋπηρεσία ως συλλογικός γραμματέας, με έναρξη από τις 2 Μαρτίου 1875 όπου και ορίστηκε «απόλυτα» εξουσιοδοτημένος να αποδέχεται και να φέρει το Περσικό Τάγμα του Λιονταριού και του Ήλιου, 5^{ου} βαθμού. Κατόπιν με

⁹⁴ Gazette de Lausanne, 11.11.1911

⁹⁵ Nasha Gazeta, 23.11.2011

απόφαση της Κυβερνούσας Γερουσίας στις 6 Σεπτεμβρίου 1879 προήχθη σε επαρχιακός γραμματέας για προϋπηρεσία, με αρχή από τις 2 Μαρτίου 1878. Σύμφωνα με την απόφαση της Υπουργικής Επιτροπής, προήχθη σε συλλογικός γραμματέας στις 18 Απριλίου 1880, με έναρξη από 2 Μαρτίου 1880. Με την εντολή του Υπουργείου διηύθυνε το Γενικό Προξενείο στη Θεσσαλονίκη, από τις 16 Μαΐου 1879 έως την 1^η Σεπτεμβρίου 1881. Στη συνέχεια διορίστηκε να υπηρετεί στο Υπουργείο Εξωτερικών στις 16 Απριλίου 1882 όπου έναν χρόνο αργότερα του ανατέθηκε η διεύθυνση του υποπροξενείου στη Μπίτολα. Έπειτα διορίστηκε πρόξενος στα Ιωάννινα στις 15 Αυγούστου 1889 και όπως όριζε το διάταγμα της Κυβέρνησης, η Σονάτα, προήχθη για προϋπηρεσία ως δικαστικός σύμβουλος με έναρξη από τις 2 Μαρτίου 1889. Με τη μεγάλη τιμή και ευγένεια του απονεμήθηκε το αξίωμα «Ιππότης του Τάγματος του Αγίου Στανισλάβου», 2^{ου} βαθμού στις 21 Απριλίου 1891. Ακολούθως προήχθη για μακροχρόνια υπηρεσία ως σύμβουλος με έναρξη από τις 2 Μαρτίου 1893. Κρίθηκε «άξιος» εξουσιοδοτημένος να αποδέχεται και να φορά τον αξιωματικό σταυρό του Ελληνικού Τάγματος του Σωτήρος στις 17 Νοεμβρίου 1894. Έναν χρόνο αργότερα 2 Απριλίου 1895, του απένειμαν το τίτλο του «Ιππότη του Τάγματος της Αγίας Άννας», 2^{ου} βαθμού. Ακολούθως με βάση το Υψηλό Διάταγμα της 26^{ης} Φεβρουαρίου 1896, έλαβε ένα ασημένιο μετάλλιο στην κορδέλα του Αλεξάνδρου, που τοποθετήθηκε στη μνήμη του αυτοκράτορα Αλέξανδρου Γ' και στη συνέχεια προήχθη για προϋπηρεσία ως κρατικός σύμβουλος με έναρξη από τις 2 Μαρτίου 1897. Με διαταγή του ανωτέρου πολιτικού τμήματος της 7^{ης} Φεβρουαρίου 1898, αρ. 11, διορίστηκε πρόξενος στην Αδριανούπολη στις 7 Φεβρουαρίου 1898 και έπειτα του απονεμήθηκε το παράσημο του «Αγίου Βλαδίμηρου» 4^{ου} βαθμού. Κατά την απουσία του Γενικού Προξένου στην Καέν, διαχειρίστηκε τις υποθέσεις του Γενικού Προξενείου από τις 14 Ιουνίου 1900 έως τις 2 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους. Με Υψηλή διαταγή για το πολιτικό τμήμα της 19^{ης} Μαρτίου 1901, διορίστηκε πρόξενος στο Kharpert από τις 16 Ιανουαρίου 1901 και έπειτα στις 6 Απριλίου 1902, μεταφέρθηκε από τον Γενικό Πρόξενο στο Ερεζούμ και έφτασε στον τόπο της υπηρεσίας του στις 11 Σεπτεμβρίου 1902. Τέλος,

με την ανώτατη διαταγή του πολιτικού τμήματος της 31^{ης} Ιουλίου 1909 παραιτήθηκε από την υπηρεσία σύμφωνα με το δικόγραφο, λόγω ασθένειας, με τη σολή της τελευταίας του θέσης. Μετά την παραίτησή του, του χορηγήθηκε σύνταξη τριών χιλιάδων πεντακοσίων ρουβλιών ετησίως.»⁹⁶

Η παραπάνω απόφαση της υπηρεσίας του Nikolai Alexandrovich Skryabin και οι διακρίσεις που του απονεμήθηκαν βεβαιώνουν ότι υπήρξε ένας δεινός πρόξενος, άξιος διαπραγματευτής και εκπρόσωπος της Ρωσικής Αυτοκρατορίας στις περιοχές όπου στάλθηκε. Μάλιστα η αποστολή εκπροσώπων σε οθωμανικά εδάφη γινόταν πολύ προσεκτικά καθώς οι αρμοδιότητές τους εκεί ήταν αυξημένες. Μάλιστα η εμπειρία των προξένων υπήρξε συχνά καθοριστικό κριτήριο για την επιλογή της θέσης την οποία θα εκπροσωπούσαν. Ο Skryabin καθόλη την διάρκεια της υπηρεσίας του χαρακτηρίστηκε για τη διπλωματική επιδεξιότητα, την αφοσίωσή του στο κοινό καλό και για την ευαισθησία του πάνω σε πολιτικά και θρησκευτικά ζητήματα.

⁹⁶ ЦГА города Москвы, ф. 4, оп. 8, ед. хр.1288. Лл. 189–190

Η δράση του Ρώσου προξένου στα Ιωάννινα και η αλληλογραφία του

Η αρχειακή συλλογή στην οποία συμπεριλαμβάνεται και η αλληλογραφία του Nikolai Alexandrovich Skryabin ανήκει στο Αρχείο Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και βρίσκεται στο Υπουργείο Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Η σημασία του είναι μεγάλη διότι παρέχει έναν πολύ μεγάλο όγκο υλικού ενδεικτικού της κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής, επιστημονικής, πολιτιστικής δραστηριότητας των περιοχών που υπηρέτησε. Ως προς τα χαρακτηριστικά τους τα αρχεία αυτά είναι χειρόγραφα, κάποια βρίσκονται σε καλή κατάσταση, ενώ κάποια άλλα είναι φθαρμένα. Η ανάγνωσή τους απαιτεί γνώσεις παλαιογραφίας και η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι η επίσημη της εποχής. Τέλος, ακολουθούν ένα συγκεκριμένο τυπικό, φέρουν υπογραφές και σφραγίδες.

Ο Nikolai Alexandrovich Skryabin ανέλαβε τα προξενικά του καθήκοντα στην πόλη των Ιωαννίνων στις 15 Αυγούστου 1889 και ολοκλήρωσε την θητεία του στις 7 Φεβρουαρίου 1898, όταν και διορίστηκε πρόξενος στην Αδριανούπολη. Υπηρέτησε το καθήκον του με ζήλο και προσπάθησε να παρέχει άμεσες λύσεις στα ζητήματα τα οποία προέκυπταν. Μάλιστα όταν ανακοινώθηκε στους κατοίκους η αναχώρησή του, οι ίδιοι συνέταξαν μια αριστεία για αυτόν (15 Μαρτίου 1898), ευχαριστώντας τον ως νόμιμο εκπρόσωπό τους για το ήθος που επέδειξε κατά την διάρκεια της παραμονής του απέναντί τους. Με αυτόν τον τρόπο ήθελαν να εκφράσουν τη βαθιά τους ευγνωμοσύνη για την προστασία και την βοήθεια που τους παρείχε στις κρίσιμες στιγμές, όπως για παράδειγμα μια από αυτές αφορούσε το ζήτημα της γλώσσας των δικαστηρίων σύμφωνα με το περιεχόμενο των επιστολών. Επίσης λόγος γίνεται για τις σκληρές πρακτικές των Οθωμανών, ως επίκληση στο συναίσθημα, κατά τη διάρκεια όλων των προηγούμενων ετών των οποίων ο στρατός είχε λεηλατήσει τις περιουσίες, είχε ιεροσυλήσει τις εκκλησίες και είχε βλάψει την τιμή των προγόνων των ντόπιων, ενώ οι ίδιοι δεν τολμούσαν να αντισταθούν. Τέλος,

Εικόνες 4-5: Η αριστεία και επώνυμες σφραγίδες 20 χωριών της Ηπείρου, από την αριστεία που είχαν συντάξει οι κάτοικοι της Ηπείρου για τον Ρώσο πρόξενο Νίκολαι Alexandrovich Skryabin όταν τους γνωστοποιήθηκε η αναχώρησή του από την πόλη των Ιωαννίνων.

Αναλυτικότερα, το αίσθημα αυτό της προστασίας και της ασφάλειας που ένιωθαν οι κάτοικοι της περιοχής μπορεί να εξηγηθεί και να κατανοηθεί μέσα από την αλληλογραφία του προξένου, καθώς αποτυπώνεται ξεκάθαρα η ενεργή του παρουσία τόσο στην καθημερινή τους ζωή όσο και στα γενικότερα προβλήματά τους.

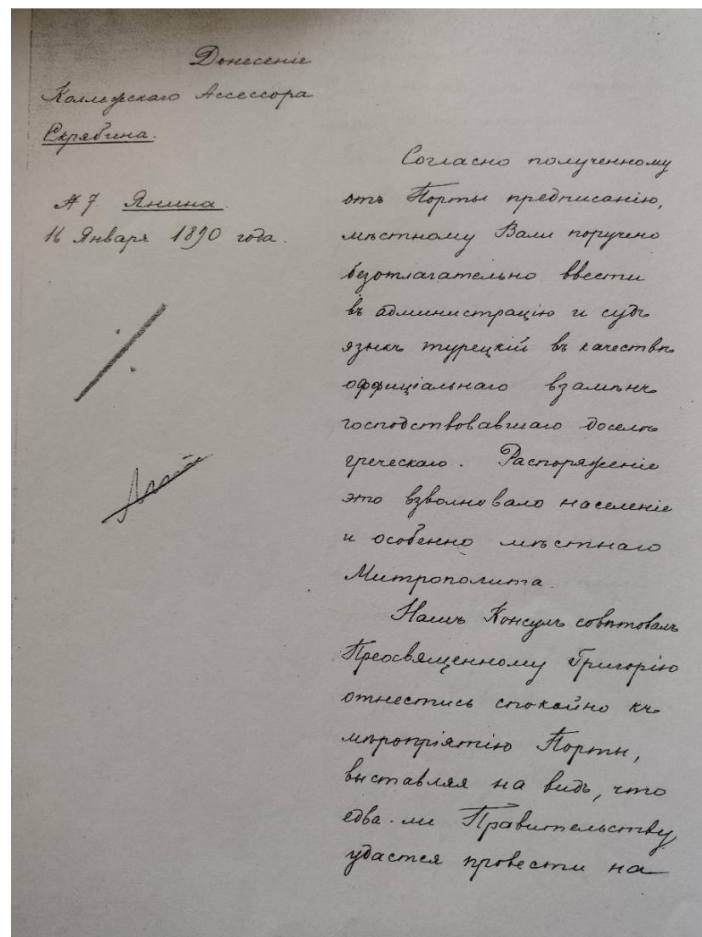
Αρχικά, όσον αφορά τα κοινά, στις 16 Ιανουαρίου 1890 στην αλληλογραφία αναφέρεται ότι η Υψηλή Πύλη και η τοπική διοίκηση πήραν την απόφαση να οριστεί επίσημη γλώσσα στα δικαστήρια η τουρκική γλώσσα αντί της ελληνικής. Όπως ήταν φυσικό αυτή η ενέργεια προκάλεσε την αναστάτωση των ορθόδοξων υπηκόων και ιδιαίτερα του τοπικού μητροπολίτη. Ο πρόξενος Skryabin προσπάθησε να ηρεμήσει τα πνεύματα με το επιχείρημα ότι κανένας στην πόλη δεν γνώριζε αυτή την γλώσσα παρά μόνο κάποιοι έμποροι. Πράγματι ακόμη και οι ντόπιοι Τούρκοι ήξεραν να μιλάνε ελληνικά ή αλβανικά. Το ζήτημα τερματίστηκε με το μητροπολίτη Γρηγόριο να καλεί σε συμβούλιο τους επιφανέστερους πολίτες της πόλης για να συντάξουν μία αίτηση προς την Κωνσταντινούπολη με την παράκληση να καταργήσουν τις παραπάνω διαταγές και να επιλεχθεί ένας άλλος τρόπος.⁹⁸

Η αλήθεια είναι ότι μια σύντομη αναδρομή στο παρελθόν επιβεβαιώνει ότι η ελληνική γλώσσα ήταν η επικρατέστερη γλώσσα του βιλαετιού έχοντας γίνει σχεδόν μητρική για το τουρκικό στοιχείο. Κατά τα χρόνια του Αλή πασά η διοικητική μηχανή λειτουργούσε μόνο με την ελληνική γλώσσα η οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε στη διοίκηση και στη δικαιοσύνη. Μάλιστα το Νοέμβριο του 1891 οι Ηπειρώτες συνέταξαν ένα τεκμηριωμένο υπόμνημα προς τον Πατριάρχη ζητώντας του να παρέμβει για να ανακληθεί η προαναφερθείσα εγκύκλιος.⁹⁹ Η κεντρική διοίκηση

⁹⁸ АВПРИ, ф. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 2-3, подлинник, рус. яз.

⁹⁹ Η Φωνή της Ηπείρου 28.25.1893, 13.10.1900

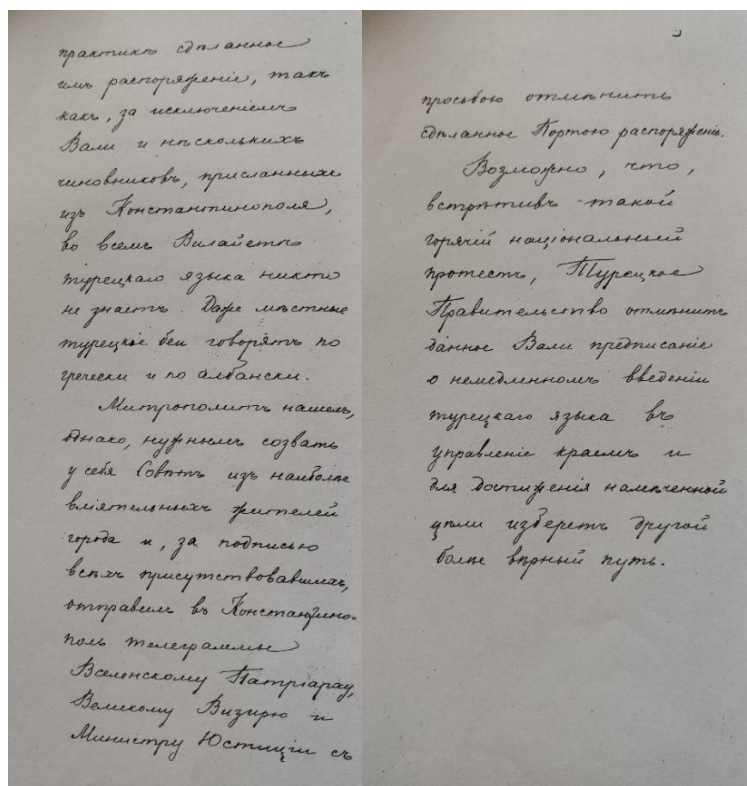
όταν πληροφορήθηκε την κίνηση αυτή ακύρωσε την υπογραφή του και χρησιμοποίησε τη τρομοκρατία για την καταστολή του ζητήματος. Τρομοκρατία ασκήθηκε και προς την πλευρά του ελληνικού τύπου της Αυτοκρατορίας στον οποίο η λογοκρισία απαγόρευσε τη δημοσίευση άρθρων σχετικά με το θέμα.¹⁰⁰ Βέβαια οι Ηπειρώτες δεν σταμάτησαν τα επόμενα χρόνια να αγωνίζονται μέσω του ελληνικού γενικού προξενείου, του υπουργείου εξωτερικών, του Πατριαρχείου ακόμα και μέσα από τα όργανα της τουρκικής διοίκησης για να καθιερωθεί η ελληνική γλώσσα στη διοίκηση και στη δικαιοσύνη.¹⁰¹

¹⁰⁰ Στο ίδιο, 23.04.1893, 30.04.1893, 07.05.1893, 14.05.1893, 21.05.1893, 28.05.1893, 18.05.1893, 06.08.1893, 28.02.1903

¹⁰¹ Ελευθερία Ι. Νικολαΐδου, «Ο Ηπειρωτικός τύπος κατά την προαπελευθερωτική περίοδο», Λόγος Πανηγυρικός, εκφωνήθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1983, Ιωάννινα 1983, σ.10-12

Εικόνα 6: Μέρος της αλληλογραφίας του Ρώσου προξένου στα Γιάννενα Skryabin για την απόφαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να ασκήσει τα διοικητικά και δικαστικά καθήκοντα στην τουρκική γλώσσα και η αντίδραση του τοπικού πληθυσμού.

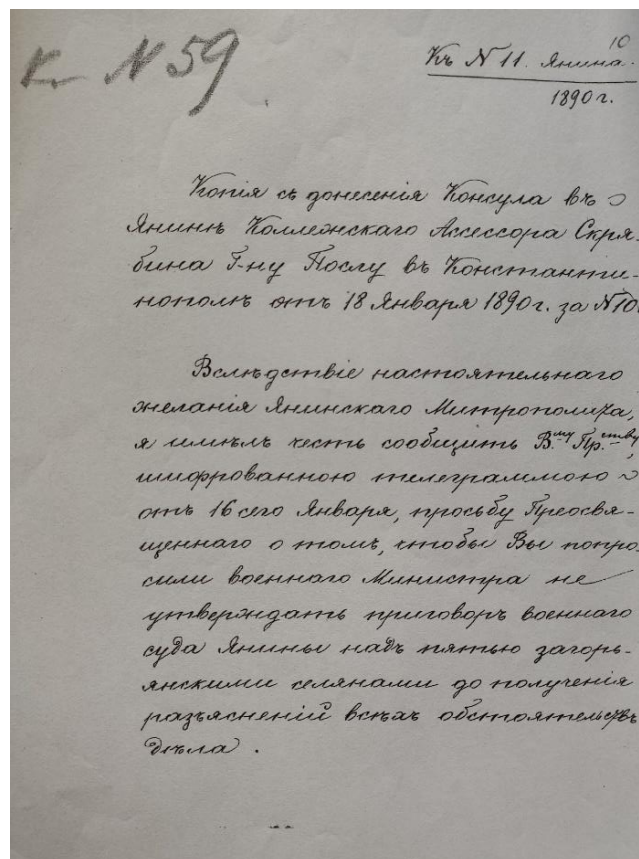

Εικόνα 7: Μέρος της αλληλογραφίας του Ρώσου προξένου στα Γιάννενα Skryabin για την απόφαση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να ασκήσει τα διοικητικά και δικαστικά καθήκοντα στην τουρκική γλώσσα και η αντίδραση του τοπικού πληθυσμού.

Ένα άλλο ζήτημα το οποίο ήταν μέσα στις αρμοδιότητές του ήταν η προστασία και η υπεράσπιση των ορθόδοξων πολιτών στα ξένα εδάφη. Συγκεκριμένα, η έμπρακτη υπεράσπιση και στήριξη του φαίνονται όταν ο πρόξενος στην έκθεσή του προς τον Ρώσο πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Aleksandr Nelidon¹⁰², 18 Ιανουαρίου 1890, ζητά να ενεργήσει η αυλή υπέρ των πέντε αθώων αγροτών του Ζαγορίου που καταδικάστηκαν και να τους προστατέψει από τον υπεύθυνο υπουργό της Οθωμανικής

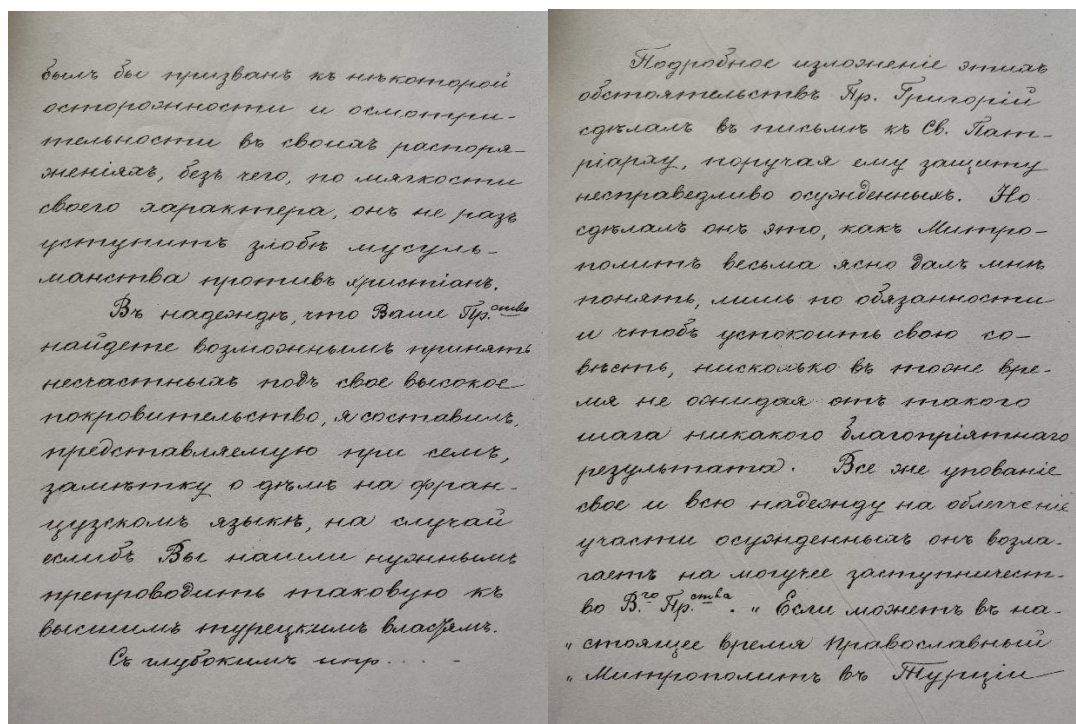
¹⁰² Ο Aleksandr Ivanovitsch Nelidon (1838-1910) ήταν Ρώσος διπλωμάτης, ο οποίος γεννήθηκε και σπούδασε στην Αγία Πετρούπολη νομικά και γλώσσες. Ξεκίνησε την διπλωματική του υπηρεσία το 1855 και το 1872 έγινε σύμβουλος της ρωσικής πρεσβείας στην Κωνσταντινούπολη. Ακόμη, διηύθυνε το διπλωματικό γραφείο του ρωσικού στρατού κατά τη διάρκεια του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1877-1878) και συμμετείχε ενεργά στις διαπραγματεύσεις που οδήγησαν στην Συνθήκη Ειρήνης του Αγίου Στεφάνου και έπειτα στη Συνθήκη του Βερολίνου. Τέλος, υπήρξε πρέσβης στην Ιταλία, στην Γαλλία και προέδρευσε στη Διάσκεψη Ειρήνης της Χάγης το 1907.

Αυτοκρατορίας. Αναφέρει ακόμη ότι με αυτήν την έκθεση μεταφέρει την επείγουσα επιθυμία του Μητροπολίτη Ιωαννίνων, ο οποίος ελπίζει σε μια ευνοϊκή έκβαση των πραγμάτων. Αιτία της σύλληψης κατά την άποψη του Μητροπολίτη είναι η επιθετικότητα και η οργή των μουσουλμάνων εναντίον των χριστιανών. Μάλιστα η μεσολάβηση του Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης θεωρείται σωτήρια και γίνεται έντονη επίκληση στο συναίσθημα («ισχυρή μεσιτεία στο πρόσωπο του Σεβασμιότατου», «αν μας εγκαταλείψει θα είναι το τέλος όλου του Χριστιανισμού»). Αξίζει να αναφερθεί συμπληρωματικά η σημασία της πράξης των κατοίκων, όπου οι ίδιοι ζητούν να μεσολαβήσει ο πρόξενος γεγονός το οποίο, αποδεικνύει και την συλλογική τους συνείδηση. Τέλος, η επιστολή συντάσσεται και στην γαλλική γλώσσα σε περίπτωση που χρειαστεί να προωθηθεί στις ανώτερες τουρκικές αρχές.¹⁰³

¹⁰³ АВПРИ, ф. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 10-11 об., копия, рус. яз.

Εικόνα 8: Μέρος της έκθεσης του Ρώσου προξένου προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Aleksandr Ivanovitsch Nelidon με αίτημα η αυλή να ενεργήσει υπέρ των πέντε αθώων καταδικασμένων αγροτών του Ζαγορίου.

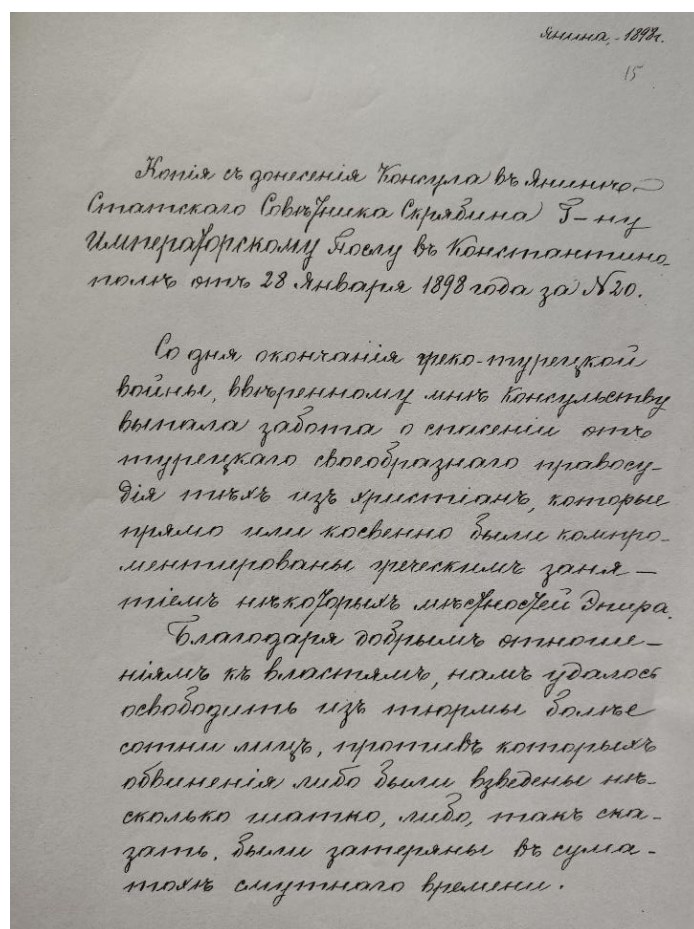

Εικόνα 9: Μέρος της έκθεσης του Ρώσου προξένου προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Aleksandr Ivanovitsch Nelidon με αίτημα η αυλή να ενεργήσει υπέρ των πέντε αθώων καταδικασμένων αγροτών του Ζαγορίου.

Επιπροσθέτως, πολλές φορές ο πρόξενος χρειαζόταν να μεσολαβήσει και να αναφέρει ζητήματα τα οποία κοινό παρονομαστή είχαν το ομόδοξο των δύο λαών, καθώς κατά πάσα πιθανότητα το αίτημά του θα εισακούγονταν. Έτσι στις 28 Ιανουαρίου 1898 ο Skryabin συντάσσει μια έκθεση προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Zenoviev¹⁰⁴ με την οποία ζητάει την απελευθέρωση 150 χριστιανών από την φυλακή. Αιτία της φυλάκισής τους ήταν η αντίσταση που προέβαλαν στην κατάληψη μοναστηριακών εδαφών

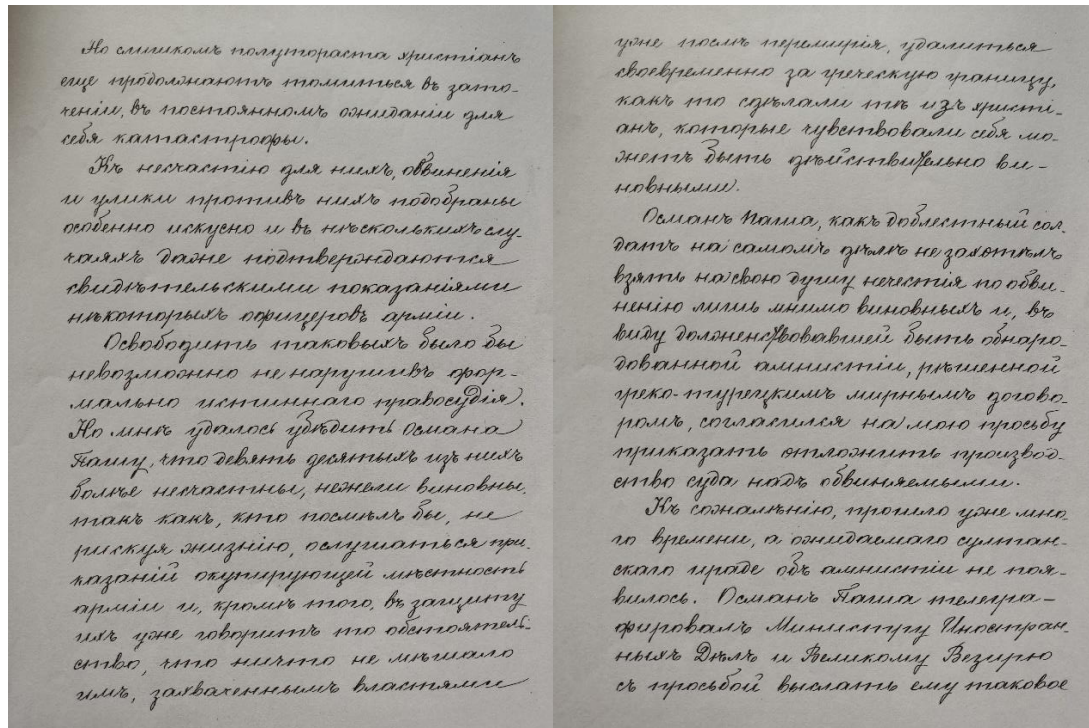
¹⁰⁴ Ο Ivan Alekseevich Zinoviev (1835-1917) αποφοίτησε από το ινστιτούτο γλωσσών της Μόσχας και το 1851 διορίστηκε στην υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών της ρωσικής Αυτοκρατορίας. Έπειτα υπηρέτησε στη διπλωματική υπηρεσία της Τεχεράνης (1856-1859 και 1863-1869), της Ραστ (1860-1862), της Ταμπρίζ (1862-1863) και το 1870 ανέλαβε τα καθήκοντά του στην πρεσβεία της Κωνσταντινούπολης. Υπήρξε διπλωματικός πράκτορας στη Ρουμανία (1872-1876), έκτακτος απεσταλμένος πληρεξούσιος στην Περσία (1877-1882), στη Σουηδία και Νορβηγία (1891-1897) και στην πορεία ξανά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1898-1909). Κατά την διάρκεια της θητείας του υποστήριξε την ενεργή ρωσική επέμβαση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία καθώς και την όξυνση του Αρμενικού ζητήματος.

από τον τουρκικό στρατό. Αξίζει να σημειωθεί ότι περισσότερα από 100 άτομα αφέθηκαν ελεύθερα, ωστόσο σχετικά με τα υπόλοιπα ζητείται βοήθεια και χορήγηση αμνηστίας από τον Σουλτάνο.¹⁰⁵

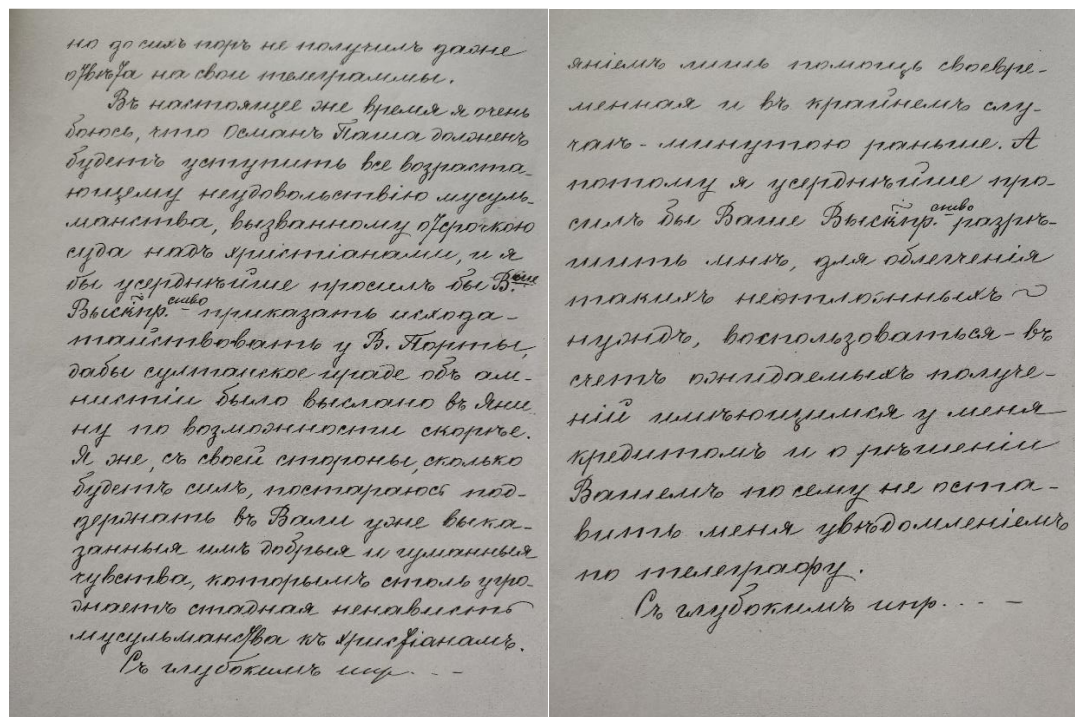

Εικόνα 10: Μέρος της έκθεσης του Ρώσου προξένου Skryabin προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Alekseevich Zinovien σχετικά με τις ενέργειες του ρωσικού Προξενείου για την αποφυλάκιση χριστιανών και η επέμβαση του Σουλτάνου.

¹⁰⁵ АВПРИ, ф. Политический архив, оп. 482, д. 1666, л. 15-16 об., копия, рус. яз.

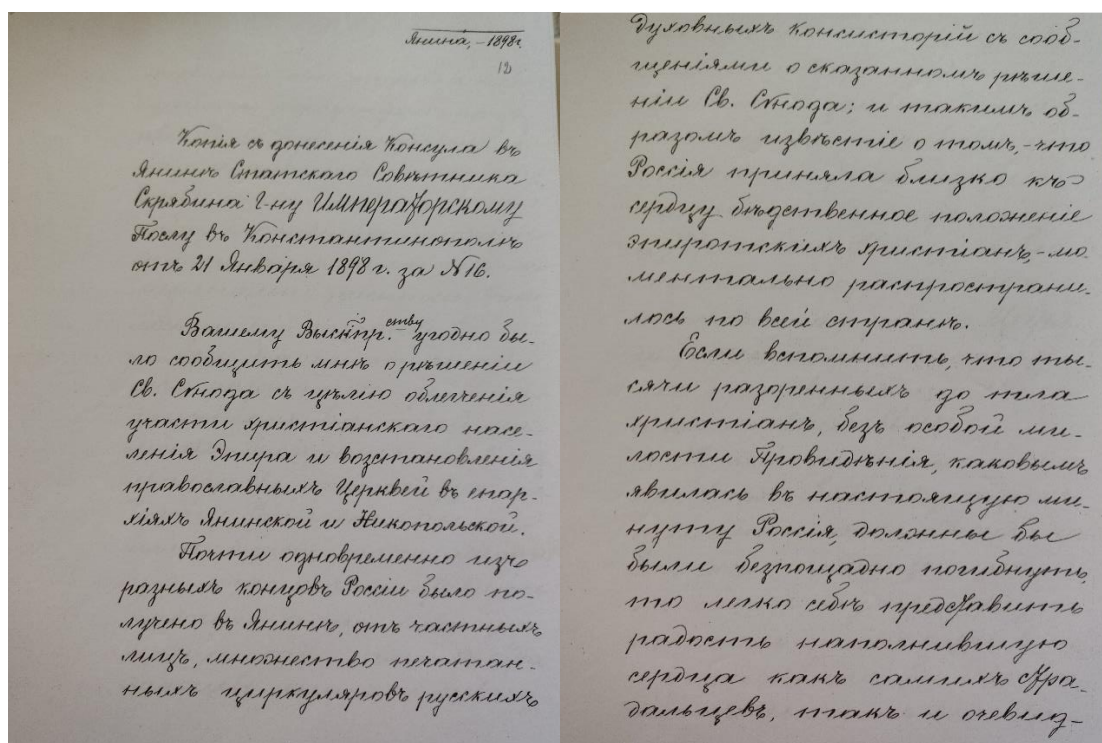

Εικόνα 11: Μέρος της έκθεσης του Ρώσου προξένου Skryabin προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Alekseevich Zinovien σχετικά με τις ενέργειες του ρωσικού Προξενείου για την αποφυλάκιση χριστιανών και η επέμβαση του Σουλτάνου.)

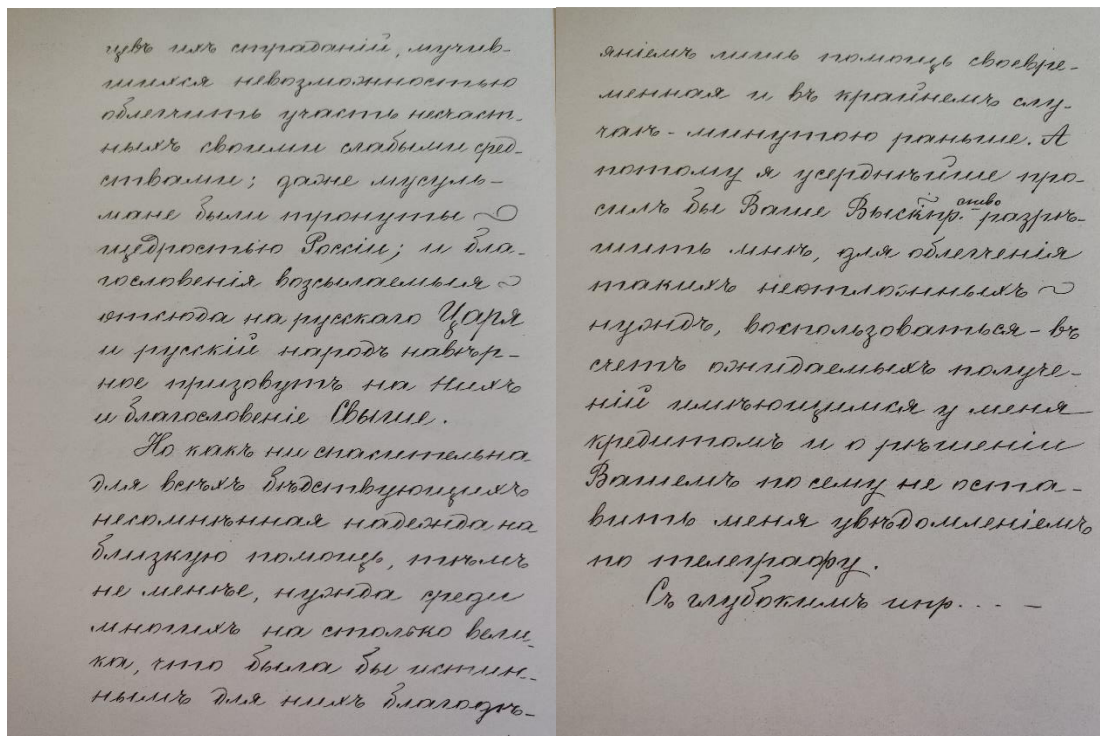
Εικόνα 12: Μέρος της έκθεσης του Ρώσου προξένου Skryabin προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Alekseevich Zinovien σχετικά με τις ενέργειες του ρωσικού Προξενείου για την αποφυλάκιση χριστιανών και η επέμβαση του Σουλτάνου.

Στο ίδιο κλίμα, η απόφαση της Ιεράς Συνόδου να αναστηλώσει κάποιους από τους ορθόδοξους ναούς στις επισκοπές Ιωαννίνων και Νικοπόλεως ενθουσίασε ιδιαίτερα τον τοπικό πληθυσμό. Ακριβώς αυτό τον ενθουσιασμό αποτυπώνει ο Skryabin στην αλληλογραφία του προς τον Πάσο πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Zenoviev στις 21 Ιανουαρίου 1898. Με την έκφραση αυτής της αντίδρασης θέλει να επιβεβαιώσει το ενδιαφέρον και την γενναιοδωρία της Ρωσίας και μάλιστα σημειώνει ότι ακόμη και οι μουσουλμάνοι συγκινήθηκαν με την πράξη αυτή. Ακόμη, ο πρόξενος με αρκετά ξεκάθαρη και ταυτόχρονα ευγενική διατύπωση ζητάει την άδεια για να παρέχει μέρος των χρημάτων που θα του αποσταλεί στους ιδιαίτερα άπορους χριστιανούς ως βοήθεια.¹⁰⁶

Εικόνα 13: Μέρος της διπλωματικής ενέργειας του προξένου Skryabin προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Zenoviev, σχετικά με την αναστήλωση ορθόδοξων ναών στις επισκοπές Ιωαννίνων και Νικοπόλεως και την αντίδραση του τοπικού πληθυσμού.

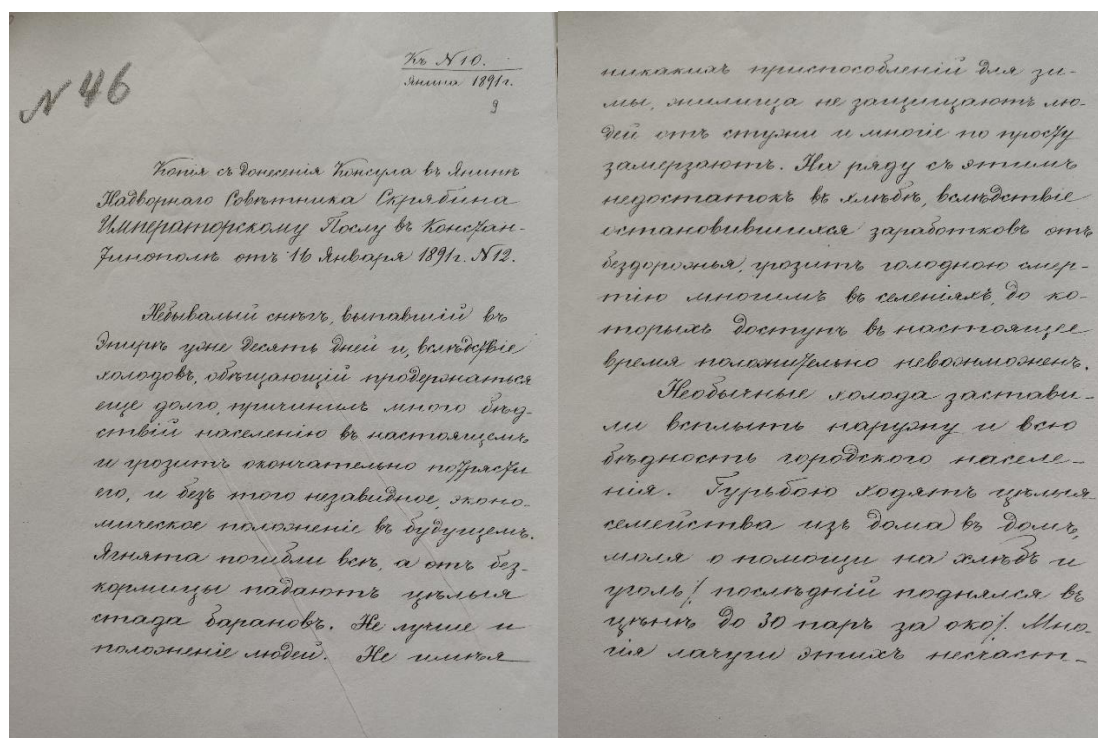
¹⁰⁶ АВПРИ, ф. Политический архив, оп. 482, д. 1666, л. 12-13 об., копия, рус. яз.

Εικόνα 14: Μέρος της διπλωματικής ενέργειας του προξένου Skryabin προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Ivan Zenoviev, σχετικά με την αναστήλωση ορθόδοξων ναών στις επισκοπές Ιωαννίνων και Νικοπόλεως και την αντίδραση του τοπικού πληθυσμού.

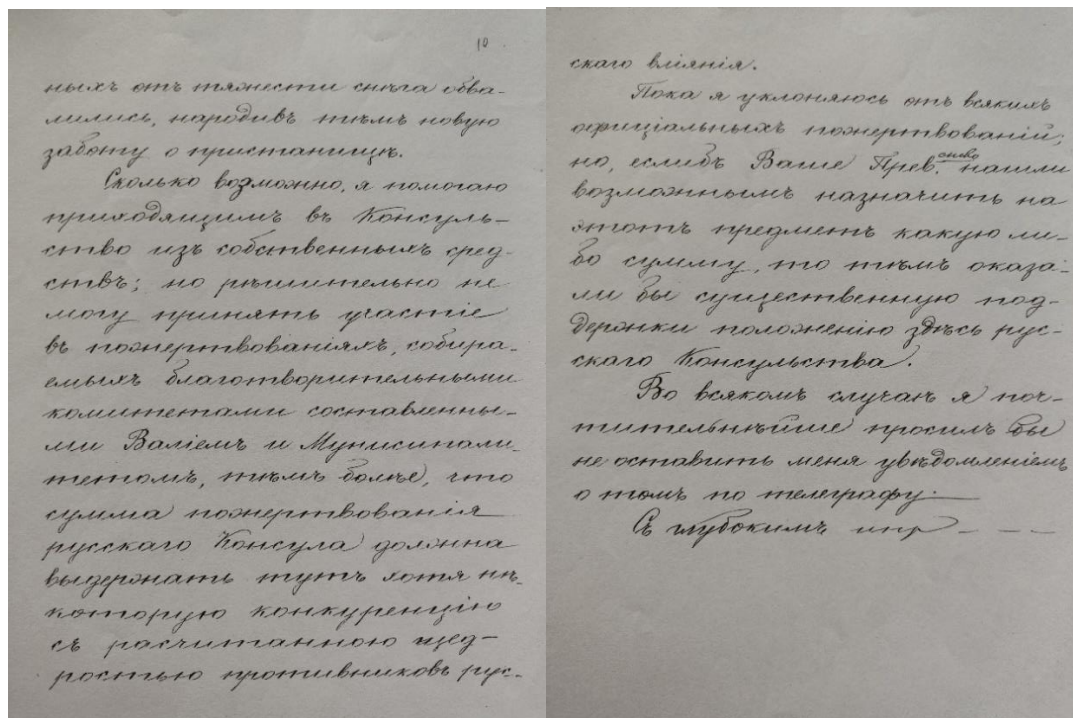
Όσον αφορά την καθημερινή ζωή η παρουσία του προξένου ήταν εξίσου ενεργή και ο ίδιος ήταν σε θέση να δώσει λύσεις στα προβλήματα που απασχολούσαν τους κατοίκους της Ηπείρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο χειμώνας του 1891 που το πρωτοφανές κρύο και οι χιονοπτώσεις προκάλεσαν πολλές καταστροφές στην περιοχή απειλώντας όχι μόνο την οικονομία αλλά και ανθρώπινες ζωές. Μάλιστα όπως σημειώνει ο πρόξενος προς τον πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, Aleksandr Nelidon, εξαιτίας του κρύου και της λιγοστής ποσότητας τροφής ολόκληρα κοπάδια αιγοπροβάτων πέθαναν. Από την άλλη πλευρά η κατάσταση δεν ήταν καλύτερη ούτε για τους ανθρώπους διότι οι κατοικίες δεν μπορούσαν να τους προστατεύσουν αφού στερούνταν τις απαραίτητες εγκαταστάσεις για τον χειμώνα και πολλές εξ αυτών κατέρρευσαν από το βάρος του χιονιού. Όπως ήταν φυσικό μαζί με το κρύο επικράτησε και η έλλειψη του ψωμιού διότι σταμάτησαν οι μεταφορές, αναγκάζοντας ολόκληρες οικογένειες να πηγαίνουν από σπίτι σε σπίτι και να ζητούν ψωμί και άνθρακα. Μάλιστα η τιμή του τελευταίου αυξήθηκε θεαματικά

εξαιτίας της μεγάλης ζήτησής του σε 30 ζεύγη ανά λίτρο. Ο πρόξενος αρχικά στήριξε όσους έχουν ανάγκη με τα δικά του χρήματα, αλλά για ακόμη μία φορά σκοπός της αλληλογραφίας πέρα από την παροχή των πληροφοριών είναι να ζητήσει την χρηματική βοήθεια της Ρωσίας.¹⁰⁷

Εικόνα 15: Μέρος της αλληλογραφίας του Ρώσου προξένου στα Γιάννενα προς τον πρέσβη της Κωνσταντινούπολης Aleksandr Nelidon, 16 Ιανουαρίου 1891, σχετικά με την κατάσταση της Ηπείρου εξαιτίας των πρωτοφανών καιρικών συνθηκών του χειμώνα.

¹⁰⁷ АВПРИ, ф. политический архив, оп. 482, д. 1660, л. 9-10 об., копия, рус. яз.

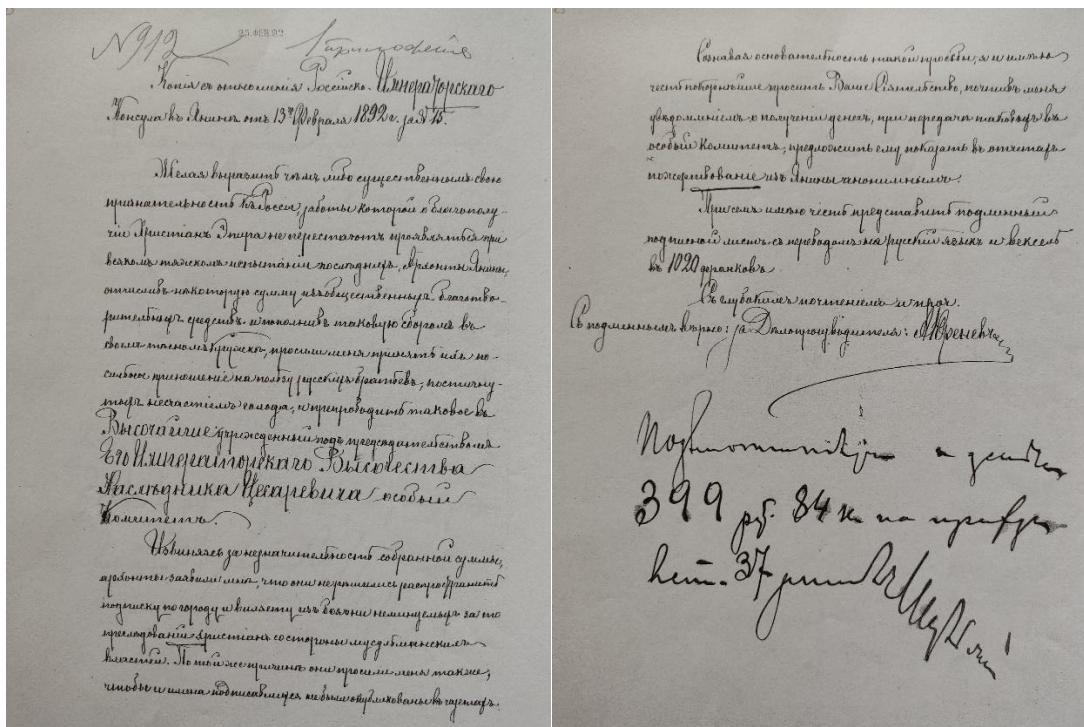

Εικόνα 16: Μέρος της αλληλογραφίας του Ρώσου προξένου στα Γιάννενα Skryabin προς τον πρόβη της Κωνσταντινούπολης Aleksandr Nelidon, 16 Ιανουαρίου 1891, σχετικά με την κατάσταση της Ηπείρου εξαιτίας των πρωτοφανών καιρικών συνθηκών του χειμώνα.

Όπως γίνεται αντιληπτό δεν ήταν λίγες οι φορές που η Ήπειρος χρειάστηκε την οικονομική αρωγή της Ρωσίας και πράγματι την πράξη αυτή ουδέποτε δεν λησμόνησαν οι Ηπειρώτες. Στις 13 Φεβρουαρίου 1892 ο Ρώσος πρόξενος Skryabin συντάσσει μία έκθεση προς το Ασιατικό τμήμα του Υπουργείου Εξωτερικών για να κατευθύνει και να διευκρινίσει την αποστολή χρηματικού ποσού που συγκέντρωσαν οι κάτοικοι της Ηπείρου προκειμένου να βοηθήσουν την Ρωσική αυτοκρατορία η οποία επί δύο έτη υπέφερε από το μεγάλο λιμό (1891-1892)¹⁰⁸. Αξίζει να τονιστεί η επιθυμία των Ηπειρωτών που ήταν να παραμείνει ανώνυμη η δωρεά τους και να μην δημοσιευθεί η πράξη αυτή σε καμία εφημερίδα λόγω πιθανής διώξης χριστιανών από μουσουλμάνους.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Ο ρωσικός λιμός του 1891-1892 ξεκίνησε κατά μήκος του ποταμού Βόλγα και επεκτάθηκε μέχρι τα Ουράλια Όρη και την Μαύρη θάλασσα, προκαλώντας περίπου 400.000 θανάτους εξαιτίας των επιδημιών, όπως χολέρας, που προκλήθηκαν από την πείνα.

¹⁰⁹ АВПРИ, ф. Санкт-Петербургский Главный архив, 11-13, оп. 55, 1892г., д. 2, л. 1-1 об., копия, рус. яз.

Εικόνα 17: Αλληλογραφία του Ρώσου προξένου στα Γιάννενα Skryabin προς το Ασιατικό τμήμα του Υπουργείου Εξωτερικών για την κατεύθυνση των χρημάτων που συγκέντρωσαν χριστιανοί Ηπειρώτες προκειμένου να βοηθήσουν την Ρωσική αυτοκρατορία που υπέφερε από τον λιμό (1891-1892).

Η παραπάνω πράξη φανερώνει ότι οι Ηπειρώτες πραγματικά εκτιμούσαν την επικουρία της Ρωσίας και εξέφραζαν την εκτίμηση αυτή με κάθε ευκαιρία που τους δινόταν. Η αγροτική αυτή κοινωνία βρισκόταν σε ετοιμότητα να ανταποδώσει έμπρακτα το καλό που είχε εισπράξει και πάντα φρόντιζε να μην λησμονεί τις σημαντικές ημέρες για αυτήν, όπως ήταν η γιορτή του τσάρου Αλέξανδρου Γ'. Στις 30 Αυγούστου 1890 ο Skryabin στέλνει συγχαρητήρια προσφώνηση, την οποία συνέταξαν οι κάτοικοι της Ηπείρου (εκπρόσωποι των κοινοτήτων Ιωαννίνων, Πρέβεζας, Ζαγορίου κλπ.) με την ευκαιρία της ονομαστικής γιορτής του τσάρου¹¹⁰. Ακόμη, στην έκθεσή του ο Skryabin προς τον Υπουργό Εξωτερικών Nikolai Karlovich Girs¹¹¹ τη 1 Σεπτεμβρίου 1890 περιγράφει τη συγκέντρωση των

¹¹⁰ АВПРИ, ф. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 196-196 об., копия, Греч. ЯЗ

¹¹¹ Ο Nikolai Karlovich Girs (1820-1895) γεννήθηκε στην Ουκρανία και έλαβε εκπαίδευση στο λύκειο Tsarskoye Selo (το Αυτοκρατορικό Λύκειο ή αλλιώς Tsarskoye Selo ιδρύθηκε από τον τσάρο Αλέξανδρο Α' το 1811 με σκοπό την εκπαίδευση των γόνων των καλύτερων οικογενειών που αργότερα θα κατείχαν σημαντικές θέσεις στην Αυτοκρατορική υπηρεσία). Από την ηλικία των δεκαοκτώ ετών και για είκοσι χρόνια

Ηπειρωτών στο ρωσικό Προξενείο με σκοπό την τέλεση προσευχής.¹¹² Το ίδιο εθιμικό αναφέρεται και στην εφημερίδα «Η Φωνή της Ηπείρου», καθώς περιγράφεται στη στήλη «Εξ Ιωαννίνων» ο εορτασμός της γιορτής του τσάρου με την παρουσία του μητροπολίτη Γρηγορίου, του πρόξενου της Ρωσίας και όλων των τοπικών αρχών. Μάλιστα ο Skryabin εκείνη την μέρα δέχτηκε τις συγχαρητήριες ευχές των προξένων, του γενικού διοικητή και των προκρίτων της πόλης φέροντας την επίσημη στολή με όλα του τα παράσημα.¹¹³ Τέλος, το ίδιο συνέβη και όταν απεβίωσε ο τσάρος στις 20 Οκτωβρίου 1894 (σύμφωνα με το παλιό ημερολόγιο), στα Γιάννενα πραγματοποιήθηκαν εκδηλώσεις πένθους, σύμφωνα με το τηλεγράφημα της 23^{ης} Οκτωβρίου του Ρώσου προξένου στα Γιάννενα Skryabin.¹¹⁴

υπηρέτησε στην υπηρεσία του Ανατολικού τμήματος του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσικής Αυτοκρατορίας, μέχρι που το 1863 ανέλαβε την θέση του πληρεξούσιου υπουργού στην Περσία. Στη συνέχεια υπηρέτησε ως υπουργός στην Ελβετία και στην Σουηδία και μετέπειτα υπουργός Εξωτερικών μέχρι το τέλος της βασιλείας του το 1894. Τον επόμενο χρόνο, το 1895, ο Nikolai Karlovich Girs πέθανε και στον θρόνο ανέβηκε ο Νικόλαος Β'. Ο γιος του Mikhail Nikolayevich von Giers ενήργησε ως τελευταίος Αυτοκρατορικός Ρώσος Πρόσβης στην Κωνσταντινούπολη μέχρι την αρχή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1914.

¹¹² АВПРИ, ф. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 191-192 об., подлинник, рус, яз.

¹¹³ Η Φωνή της Ηπείρου, 29.09.1894, ό.π.

¹¹⁴ АВПРИ, ф. политический архив, оп. 482, д. 1662, л. 50-51 об., подлинник, фр. яз.

Συμπεράσματα

Τα στοιχεία που αντλούνται από τη διπλωματική αλληλογραφία παρά την απρόσωπη μορφή τους παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον διότι αφηγούνται την κατάσταση της εποχής. Παρόλα αυτά η σύνθεση του μωσαϊκού απαιτεί μεγάλο κόπο από τον ερευνητή διότι το μεγαλύτερο μέρος τους είναι αποσπασματικό. Σήμερα βρίσκονται στα αρχεία της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας και αποτελούν ανεκτίμητη πηγή διότι η ρωσική θέση για τα γεγονότα και για την Ήπειρο ειδικότερα μας είναι άγνωστη.

Το Ρωσικό Αυτοκρατορικό Προξενείο σίγουρα μέχρι ένα σημείο πέτυχε την αποστολή του και εκπροσώπησε τις φιλοδοξίες της Ρωσίας τόσο σε τοπικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Ιδιαίτερη αρμοδιότητά του ήταν να μεσολαβεί ανάμεσα στις δύο Αυτοκρατορίες παρέχοντας φυσικά χρήσιμες και αναντικατάστατες πληροφορίες για την κατάσταση της περιοχής, των ορθοδόξων και γενικότερα όλων των κατοίκων της Ηπείρου και της νοτίου Αλβανίας. Επιπλέον, καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη του στόχου ήταν η ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων με τους ντόπιους, η επιρροή τους και η παροχή άμεσων λύσεων στα ζητήματα που δημιουργούνταν. Από την άλλη πλευρά με βάση το παραπάνω υλικό το οποίο είναι ενδεικτικό και όχι ολοκληρωμένο αποδεικνύεται ότι η Ρωσία δεν τα καταφέρνει στον επιθυμητό βαθμό. Θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς πως αν η απήχηση και η δράση του Ρωσικού Προξενείου ήταν πιο στοχευμένη και μεθοδευμένη, όπως υπήρξε σε άλλες βαλκανικές περιοχές, η Ρωσία θα είχε αποκομίσει μεγαλύτερα οφέλη. Αφενός είχε θέσει τον πήχη αρκετά ψηλά, αφετέρου οι συγκυρίες και οι διεκδικήσεις άλλων κρατών στην περιοχή ολοένα και την δυσκόλευαν να πετύχει το στόχο της. Στην ευρύτερη περιοχή είχαν την έδρα τους Προξενεία άλλων κρατών τα οποία προφανώς προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν τα δικά τους συμφέροντα και να επικρατήσουν το ένα έναντι του άλλου.

Κατά τη μετάβαση από τον 19^ο στον 20^ο αιώνα δεδομένης της φθοράς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της άνθισης των εθνικιστικών ανταγωνισμών το Ρωσικό Προξενείο συνέχισε τη λειτουργία του και ο ρόλος του προσανατολίστηκε περισσότερο στην προπαγάνδα και στην κατασκοπεία. Χαρακτηριστικά κατά τη διάρκεια του Α' Βαλκανικού Πολέμου (5 Οκτωβρίου 1912 – 18 Μαΐου 1913) ο Πληρεξούσιος Γενικός Πρόξενος της Ρωσίας στα Ιωάννινα εν ονόματι Nikolai Petrovich Stselkynov είχε αναλάβει την προστασία των ελληνικών συμφερόντων στην περιοχή της Ηπείρου. Μάλιστα ο πλήρης τίτλος του τελευταίου ήταν «Αυτοκρατορικός Γενικός Πρόξενος της Ρωσίας εν Ηπείρῳ και Κάτω Αλβανίας». Ωστόσο, το Γενικό Επιτελείο του Ελληνικού Στρατού (ΓΕΣ) έχει διαφορετική εικόνα «για το ποιόν» του. Αναλυτικότερα, στην Πολεμική Έκθεση του ελληνικού ΓΕΣ, στα Δελτία πληροφοριών (κατασκοπείας), που αποστέλλονταν μυστικά από τα Ιωάννινα στη διάρκεια της πολιορκίας, ο Γενικός Πρόξενος χαρακτηριζόταν ως «αδιάφορος», «ανάλητος», «απαθής» και ως ένας διπλωματικός ακόλουθος που εξέφραζε τη συμπάθειά του προς την οθωμανική, τουρκική διοίκηση των Ιωαννίνων: «Ο πρόξενος της Ρωσίας, όπως αναφέρεται σε σχετικό έγγραφο, διατελών υπό την επήρειαν του Προξένου της Αυστρίας, διαδηλοί συγχαρητήρια, επί τη απωθήσει εκ Καστρίτισης ημετέρων (ενν. στρατιωτικές μονάδες του ελληνικού στρατού)». ¹¹⁵

Συμπερασματικά, για να μπορέσουμε να ερμηνεύσουμε και να κατανοήσουμε ορθότερα το παραπάνω υλικό πρέπει να το εντάξουμε στις αρχές του 19ου αιώνα. Ο ιστορικός οφείλει να εξετάζει το αρχείο πάντοτε τοποθετώντας το στην εποχή όπου διαδραματίζεται και χωρίς να αποκόβει τα γεγονότα από το περιβάλλον που δημιουργήθηκαν.

¹¹⁵ «ΓΕΣ, τόμος Β', Παράρτημα, σ. 74 και 75, αριθμ. εγγράφου 239 και 240».

Επίλογος

Ανακεφαλαιώνοντας η παρούσα εργασία ασχολείται με τη διπλωματική παρουσία της Ρωσίας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και συγκεκριμένα εξετάζει τις σχέσεις των δύο Αυτοκρατοριών εστιάζοντας στην περιοχή της Ηπείρου και στην αλληλογραφία του Ρώσου Προξένου Nikolai Alexandrovich Skryabin. Η παρακμή της πρώτης καθιστά αυτομάτως τη δεύτερη άσπονδο εχθρό και διεκδικητή των νέων διαθέσιμων εδαφών. Εξάλλου, τις σχέσεις των δύο κρατών μπορεί να τις συμπεράνει κανείς από τους τέσσερις, στο σύνολο, ρωσοτουρκικούς πολέμους.

Συγκεκριμένα, η στάση που επέλεξε να κρατήσει η Ρωσία απέναντι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία παρά τη μη επιθυμητή έκβαση του συνεδρίου του Βερολίνου ήταν άκρως ευνοϊκή απέναντι στους ορθόδοξους κατοίκους των Βαλκανίων. Η ίδια φυσικά με το τρόπο αυτό πέρα από τη διατήρηση των καλών σχέσεων με τους παραπάνω πληθυσμούς ήθελε να εξασφαλίσει και τα δικά της συμφέροντα που δεν ήταν άλλα από την πολιτική επιρροή σε μια τόσο σημαντική γεωστρατηγική θέση. Ακολουθώντας αυτή την πολιτική ήλπιζε ότι στο μέλλον ίσως να ανοίγονταν για αυτή νέοι θαλάσσιοι δρόμοι, πέρα από τη Μαύρη θάλασσα, στη Μεσόγειο πραγματοποιώντας το μεγάλο στόχο που είχε τεθεί πριν από μερικούς αιώνες και παράλληλα θεωρούσε ότι ήταν εφικτό να επισπεύσει τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ωστόσο, οι παραπάνω βλέψεις δεν αναιρούν το έμπρακτο ενδιαφέρον που έδειξαν οι εντολοδόχοι της πολιτικής αυτής στις κατά τόπους περιοχές. Οι Πρόξενοι πράγματι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων. Όσον αφορά την περιοχή της Ηπείρου πληροφορίες για το Ρωσικό Αυτοκρατορικό Προξενείο Ηπείρου και Νοτίου Αλβανίας έχουμε από τα μέσα του 18^{ου} έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Σε αυτό υπηρέτησαν έμπειρα και διακεκριμένα πρόσωπα των οποίων η επιλογή δεν ήταν καθόλου τυχαία. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί και ο Nikolai Alexandrovich Skryabin του οποίου η αλληλογραφία και η δράση αναλύθηκε παραπάνω. Ο Skryabin ασχολήθηκε στοχευμένα με τα

ζητήματα που απασχολούσαν τον ορθόδοξο πληθυσμό προσπαθώντας να του παρέχει άμεσες λύσεις και να μεσολαβεί προκειμένου να ικανοποιήσει ως του επιτρεπτού την επιθυμία τους. Η αλληλογραφία του και οι λεπτομέρειες τις οποίες περιλαμβάνει φανερώνουν και το εύρος των καθηκόντων του. Τέλος, θα ήταν παράληψη να μην αναφερθεί το γεγονός ότι στην ζύμωση μεταξύ των δύο λαών καταλυτικός παράγοντας υπήρξε τόσο το ομόδοξο της πίστης όσο και η μετανάστευση των Ηπειρωτών προς την Ρωσία. Επομένως, μπορεί να εξηγηθεί ο λόγος για τον οποίο το ρωσικό Προξενείο κατείχε μία ιδιαίτερη θέση στην καθημερινότητα των κατοίκων της Ηπείρου.

Μπαίνοντας στον 20^ο αιώνα το Προξενείο καλείται να αντιμετωπίσει τα αυξημένης έντασης εθνικιστικά κινήματα στα Βαλκάνια και παρατηρούνται συγκρούσεις διάφορων διπλωματικών δυνάμεων. Η Ήπειρος και η Νότια Αλβανία προκαλούν εντονότερα το ενδιαφέρον της διεκδίκησης από πολλές χώρες, οι κυριότερες των οποίων είναι η Ιταλία και η Αυστρία. Ειδικότερα η Ιταλία στρέφει το βλέμμα της στη συγκεκριμένη περιοχή θέλοντας να επωφεληθεί από τις οικονομικές ευκαιρίες που μπορούσαν να της ανοιχτούν στην Ανατολή μέσω της Αδριατικής. Από την άλλη πλευρά τα εδάφη αυτά τα εποφθαλμιούσε και η Αυστρία η οποία δεν δίστασε να χρησιμοποιήσει προπαγανδιστικές τακτικές προκειμένου να πετύχει το στόχο της. Επιπρόσθετα ένα άλλο τροχοπέδη στο εσωτερικό ήταν η επιχείρηση της εθνικής χειραφέτησης τόσο των μουσουλμάνων όσο και των χριστιανών. Τέλος, κατά την περίοδο των βαλκανικών πολέμων και των εθνικιστικών ανταγωνισμών ο ρόλος των Προξενείων αναβαθμίζεται σε σημείο που λειτουργούν ως μέρη προπαγάνδας και κατασκοπείας.

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1.....	47
Εικόνα 2.....	52
Εικόνα 3.....	54
Εικόνα 4-5.....	58
Εικόνα 6.....	60
Εικόνα 7.....	61
Εικόνα 8.....	62
Εικόνα 9.....	63
Εικόνα 10.....	64
Εικόνα 11.....	65
Εικόνα 12.....	65
Εικόνα 13.....	66
Εικόνα 14.....	67
Εικόνα 15.....	68
Εικόνα 16.....	69
Εικόνα 17.....	70

Βιβλιογραφία

Αρχεία*

- ΑВПРИ, φ. 154, оп. 710-1, д. 112, л. 6.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 10–11 об., копия, рус. яз.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 191–192 об., подлинник, рус, яз.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 196–196 об., копия, Греч. яз.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1659, л. 2–3, подлинник, рус. яз.
- ΑВПРИ, φ. политический архив, оп. 482, д. 1660, л. 9–10 об., копия, рус. яз.
- ΑВПРИ, φ. политический архив, оп. 482, д. 1662, л. 50–51 об., подлинник, фр. яз.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1666, л. 12-13 об., копия, рус. яз.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1666, л. 15-16 об., копия, рус. яз.
- ΑВПРИ, φ. Политический архив, оп. 482, д. 1666, л.36-37, подлинник, фр. яз.
- ΑВПРИ, φ. Санкт-Петербургский Главный архив, 11-13, оп. 55, 1892г., д. 2, л. 1-1 об., копия, рус. яз.
- ЦГА города Москвы, ф. 4, оп. 8, ед. хр.1288. Лл. 189–190.
- «ΓΕΣ, τόμος Β', Παράρτημα, σ. 74 και 75, αριθμ. εγγράφου 239 και 240».

*Το παραπάνω αρχειακό υλικό προέρχεται από το Αρχείο Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας και από το Γενικό Επιτελείο του Στρατού που ιεραρχικά υπάγεται στο Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας.

Βιβλία

Ξενόγλωσσα

- Adamczyk Theresia, Furst G. A. Potemkin. *Untersuchungen zu seiner Lebengeschichte Osnabruck*, 1936 (Neudruck 1966).
- Aleksandrovna Gerd Lora, *Russian Policy in the Orthodox East: The Patriarchate of Constantinople (1878-1914)*, De Gruyter Open, 2014.
- Anderson M.S., *The Eastern Question, 1774-1923*, London 1966.
- Eyck Erich, *Bismarck and the German Empire*, January 17, 1964 by W. W. Norton & Company.
- Frost Robert, *The Northern Wars. War, State and Society in Northeastern Europe 1558-1721*, Longman 2000.
- Gundogdu Birol, *Ottoman Constructions of the Morea Rebellion, 1770s: A Comprehensive Study of Ottoman Attitudes to the Greek Uprising*, PHD, University of Toronto, 2012.
- Ignat'ev, N.P., (1916), *Posle San Stefano. Zapiski grafa N. P. Ignat'eva. S primechanijami* A.A. Bashmakova, Petrograd.
- Jerome. L Blum, *The European World, A History* (1970).
- Kitromilides Paschalis, *Religion and Politics in the Orthodox World: The Ecumenical Patriarchate and the Challenges of Modernity*, Routledge, 2020.
- Phillips Edward J., *The founding of Russia's navy. Peter the Great and the Azov Fleet, 1688-1714*. Contributions in military studies, Greenwood Publishing Group 1995.
- Ragsdale Hugh and Ponomarev Valeri Nikolaevich, *Imperial Russian Foreign Policy*, Woodrow Wilson Center Press, 1993.
- Torke Hans-Joachim, *Einführung in die Geschichte Russlands*, C.H. Beck 1997.
- Venturi Franco, *The End of the Old Regime in Europe, 1768-1776: The First Crisis*, μτφρ. R. B. Litchfield, Princeton University Press, 1989.
- Тарле, Е. В., *Чесменский бой и первая русская экспедиция в Архипелаг: 1769–1774*, Москва; Ленинград, тип. Изд-ва Акад. наук СССР, 1945. Λουλές Δημήτριος, «Commerical Relations

between Russia and Greece during the Post-Revolutionary Period (1828–1843)», *Ελληνικές Ανακινώσεις στο Ε ' Διεθνές Συνέδριο Σπονδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης* (Βελιγράδι, 11-17 Σεπτεμβρίου 1984), Αθήναι 1985, 163-182.

Ελληνόγλωσσα

- Edouard Driault, *Ιστορία του Ανατολικού Ζητήματος, μετάφραση Μ. Δεπάστα, Αθήνα 1900.*
- Hobsbawm, Eric, *Η εποχή των επαναστάσεων*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1789-1848.
- Koprulu Mehmed Fuad, *Οι απαρχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 2001.
- Quataert Donald, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, Οι τελευταίοι αιώνες 1700-1922*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2006.
- Αρς Γρηγόρης Λ., *Η Ρωσία και τα πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου. 1759-183 Έγγραφα ρωσικών αρχείων*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2007.
- Αρς Γκριγκόρι, «Ρώσοι διπλωμάτες το 18^ο αι. στο Αρχιπέλαγος», *1^η Ημερίδα του κέντρου Ελληνο-Ρωσικών Ερευνών Κ.Ε.Ρ.Ι.Ε.*, Σαντορίνη, Σεπτέμβριος 2006, σ.16-17.
- Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού τ.Δ', Θεσσαλονίκη 1973.*
- Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία της Ηπείρου από τις αρχές της Οθωμανοκρατίας ως τις μέρες μας* εκδόσεις Σταμούλη, Δ' Έκδοση, Θεσσαλονίκη 2012.
- Δερτιλής Γεώργιος, *Ιστορία του Ελληνικού κράτους 1830-2000*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο, 2017.
- Διάλλα Άντα, *Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2009,
- Διάλλα Άντα, *Η Ρωσική Αυτοκρατορία και ο Ελληνικός κόσμος- τοπικές ευρωπαϊκές και παγκόσμιες ιστορίες στην εποχή των επαναστάσεων*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, Ιανουάριος 2023 .

- «Η Ρωσική παρουσία στη Λήμνο» (Θεσσαλονίκη 17 Δεκεμβρίου 2016-15 Ιανουαρίου 2017), Α έκδοση, Περιφέρεια βορείου Αιγαίου, Δεκέμβριος 2016, σ.9-11.
- Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ηπειρωτικά Μελετήματα*, τεύχος 8, μέρος Α', Αθήνα 1889.
- Λάσκαρις Μ.Θ., *Το Ανατολικόν Ζήτημα (1800-1923)*, τ. Α' (1800-1878), Θεσσαλονίκη: Πουρνάρας, 1978.
- Λουλές Δημήτρης, «Το Ρωσικό Προξενείο των Ιωαννίνων και η απελευθέρωση της πόλης», στο *Γιάννινα- Ήπειρος 19ος-20ος αι. Ιστορία- Κοινωνία- Πολιτισμός* (Γιάννινα 2-3-4 Δεκεμβρίου 1988), Πρακτικά Β' Επιστημονικού Συνεδρίου, Δήμος Ιωαννιτών, Γιάννινα 1993, σ.41-54.
- Μιχαηλιάρης Παναγιώτης και Παναγιωτόπουλος Βασίλης, *Κληρικοί στον Αγώνα: Παλαιών Πατρών Γερμανός, Ιγνάτιος Ουγγαροβλαχίας, Νεόφυτος Βάμβας*, Αθήνα 2010.
- Νικολαΐδου Ελευθερία, «Ηπειρώτες απόδημοι στην Ρωσία τον 19^ο αιώνα και η συμβολή τους στην ανάπτυξη της Ηπείρου» (Μόσχα 1-7 Οκτωβρίου 1985), Β' Ελληνορωσικό συμπόσιο, σ. 104-128.
- Νικολαΐδου Ελευθερία Ι., «Ο Ηπειρωτικός τύπος κατά την προαπελευθερωτική περίοδο», Λόγος Πανηγυρικός, εκφωνήθηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1983, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1893.
- Πλουμίδης Γεώργιος, *Ο Ελληνισμός της Ηπείρου στις παραμονές της απελευθέρωσής του*, Ιωάννινα, 1977.
- Σιορόκας Γεώργιος, *Το Γαλλικό Προξενείο της Άρτας (1702-1789)*, Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, 1980.
- Σφυρόερας Βασίλειος Βλ., *«Επισκόπηση του Ελληνισμού κατά περιοχές»*, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ' , Εδοτική Αθηνών Αθήνα, 2009.
- Χασιώτης Ι.Κ., *Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το πρόβλημα των κυριαρχιών στην Ανατολική Μεσόγειο από τα μέσα του 15ου αιώνα ως τις αρχές του 19ου αι.* Θεσσαλονίκη 1976.

Τύπος

- Gazette de Lausanne, 11.11.1911.
- Nasha Gazeta, 23.11.2011.
- Винокуров Владимир И., «Великое русское посольство Петра I», газета история, интернет-версия, 29.09.2017.
- Η Φωνή της Ηπείρου, 13.10.1900, 23.04.1893, 30.04.1893, 07.05.1893, 14.05.1893, 21.05.1893, 28.05.1893, 18.05.1893, 06.08.1893, 28.02.1903, 29.09.1894.

Περιοδικά

- Levine L., 1914, «Pan-Slavism and European Politics», Political Science Quarterly, p.668-669 <https://doi.org/10.2307/2142012>
- Кузубова Ангелина Юрьевна, «Взгляды К. Н. Леонтьева на проблему организации консульского судопроизводства», *Вестник Тамбовского университета* (2007), σ. 99.
- Мельчакова Ксения Валерьевна, «Место служения- Сараево. Первый дипломатический опыт А.С. Ионина», *Славяне и Россия* (2021), σ. 299-300.
- Сафронова Елена Викторовна, «Эволюция Функций Консульских Учреждений Российской Империи В Хviii-Начале Хх Вв.», *НОМОТНЕТІКА: Философия. Социология. Право* (2007), σ. 149–160.
- Хлебникова Варвара Борисовна, «Российский дипломат А.С. Ионин о положении Черногории после Берлинского конгресса и о внешнеполитических планах России на западе Балканского полуострова», *Славяне и Россия* (2019), σ.311.
- Βρανούσης Λέανδρος, «Ο Χρ. Χρηστοβασίλης στη Ρωσία», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, τ. Ε', (1983), σ.305-362.
- Πατσαλιά Ευστρ. Μ., «Εγγραφα απ' το αρχείο του Ρωσικού Υποπροξενείου της Άρτας», *Σκουφάς*, τεύχος 1, (1955), σ.4-6.

Διαδικτυακοί τόποι

- https://russia.rin.ru/guides_e/6931.html
- <https://muzeemania.ru/2021/10/29/nikolaj-skryabin/>
- https://www.peoples.ru/state/statesmen/prokopiyn_voznitsyn/
- <https://austria.mid.ru/ru/russia-austria/history/diebotschafter/voznitsyn/>

Φωτογραφικό υλικό

- <https://www.geni.com/people/Nikolai-Skriabin/6000000027966926862>